

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

סעודה שלישית פרשת

בי תבוא תשב"ד

שבת שלפני הסליחות

מצות ביכורים, וידוי מעשר, וברכת הנהנין והמצות

- ענין השמחה הגדולה שעשו במצות ביכורים יותר מבשאר המצות שבמקדש • מן התורה יש חיוב לתת ברכת הודאה בלב להשי"ת, ורק הנוסח והחיוב לאומרם הוא מדרבנן • בברכת הפרשת תרומות ומעשרות גם נוסח הברכה הוא מן התורה • אף להסוברים מצות אין צריכות כוונה, היינו בדיעבד, ולכתחלה צריך כוונה • שיטת הראשונים דהעושה מצוה דאורייתא שלא כתיקון חכמים, אינו יוצא ידי חובתו אף מן התורה • היצר מתגבר בימים הקדושים אלו, שהם יסוד לכל השנה ולישועת ישראל •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ט לפ"ק

יצא לאור ע"י
מערכת לשון קדשו

מאנטריאל קאנאדא - 1-514-585-3040

פאר הגהות און קאמענטארן לאזט א מעסעדזש אויף 1850-352-347. צו נעמען א חלק דורך א קרעדיט קארטל: 2199-673-718

קונטערס קטן

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (ארץ ישראל)

718-298-4641 (אמעריקא)

(פון איידאפע 3333419-72-972+)

צו הערך די תורה כי תבוא תשכ"ד

דרוקט: # → 724 → 5 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

אביסל קלאר (28 מינוט)

☆☆☆☆

• ברכת מזל טוב •

הר"ר בניציון שווארץ הי"ו

לרגל נישואי נכדתו בת חתנו הר"ר זלמן לייב רייז הי"ו

עב"ג החתן אהרן צבי נ"י

בן הר"ר משה יואל זילבערשטיין הי"ו

הר"ר פנחס שמעי' שווימער הי"ו

לרגל נישואי בתו תחי'

עב"ג החתן לייבוש נ"י בן הר"ר יוחנן גרין נ"י

הר"ר משה לויפער הי"ו

לרגל נישואי בנו החתן אהרן נ"י

עב"ג בת הר"ר שלמה אליעזר בראווער נ"י

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרבים וזכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם, שהזיווגים יעלו יפה, ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

•

• יהם יעלו לזכרון •

לע"נ הרבני החסיד בונה ומקים עולמות של תורה

רבי נפתלי צבי ע"ה ב"ר מאיר יעקב ז"ל פאלאמשעק

נפטר כ"ו אלול תשנ"ה לפ"ק

תנצב"ה

KolSatmar.com

א

קושיות ודיוקים בפרשת ביכורים

וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה וִירְשָׁתָהּ וַיֵּשְׁבְּתָּ בָּהּ, וְלָקַחְתָּ מִרְאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה [אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֲדָרְךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וּגְו'].
[וּבֹאֲתָ אֶל הַכֹּהֵן וּגְו'] וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לְה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵינוּ לֵאמֹר לָנוּ וְעַנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אֲבִד אֲבִי וַיְרִיד מִצְרַיִמָּה וּגְו', וַיִּבְאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת וּגְו', וְעַתָּה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת רִאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה' וּגְו'.

ב

קושיא א

להבין יתור תיבת "וְהָיָה" כי תבוא

א) קודם די קשיא איז, קודם וואָס איז דער "וְהָיָה" [כי תבוא אל הארץ].
מ'געפינט נישט אין די גאנצע תורה [לשון זו אצל לשון "כי תבוא" וכדומה], ס'שטייט נאָר אַלץ נאָר "כי תבוא" (דברים יז, יד), "כי תבא" אל הארץ (אמור כג, י. בהר כה, ב), ער האָט "אָנגעהויבן" כי תבוא, און ס'שטייט נישט [הקדמת לשון וְהָיָה] "אַז ס'וועט זיין".
[ואם כן יש להבין בכאן] וואָס איז דער לשון "וְהָיָה".

ג

קושיא ב

מהו הצורך להשמיענו שהוא הארץ אשר ה' נותן לך נחלה

ב) אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה. דאָס גאנצע לכאורה איז דאָך איבעריג, נו אודאי ווייסט מען [אַז] השם יתברך האָט דאָס דיר געגעבן.

ד

קושיא ג

קושיית החיד"א: התחיל במתנה, ומסיים בנחלה וירושה

ג) און דערנאָך [באומרו וִירְשָׁתָהּ וַיֵּשְׁבְּתָּ בָּהּ, קשה וואָס] איך האָב שוין נעכטן געזאָגט (בסעודת ליל ש"ק) דעם חיד"א'ס קשיא^א, [דלכאורה] "מתנה" מיט "וִירְשָׁתָהּ" איז דאָך צוויי [אנדערע] זאַכן, [והפסוק כאן] ער הייבט אָן "נָתַן" לָךְ נַחֲלָה [לשון מתנה], און ער זאָגט תיכף "וִירְשָׁתָהּ" [לשון ירושה].

ה

קושיא ד

להבין הלשון "כָּל" פֿרי האָדָמָה, והלא אין מביאים ביכורים מכל הפירות אלא משבעת המינים בלבד

ד) וְלָקַחְתָּ מִרְאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה. [לכאורה קשה דהלא] מ'נעמט דאָך נאָר פון די ז' המינים, [וכמו שפירש רש"י] "מִרְאשִׁית" ולא כל ראשית^ב. [ואם כן] וואָס דען שטייט "כָּל" פֿרי האָדָמָה, ס'איז דאָך נישט אזוי, מ'האָט דאָך נישט גענומען פון "כָּל" פֿרי האָדָמָה, נאָר בפרטיות נאָר פון די ז' מינים.

^א החיד"א בספרו ראש דוד (בפרשתו, ד"ה ואפשר לרמוז עוד) הקשה וז"ל: ויש להרגיש אומרו "נָתַן" לָךְ נַחֲלָה הוּו תרתי דסטרן, דאי הויה מתנה אינה ירושה, עכ"ל. [ורבינו מוסיף להקשות עוד יותר, מהלשון "וִירְשָׁתָהּ"].

^ב ברש"י: מִרְאשִׁית. ולא כל ראשית, שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא ז' המינים בלבד. נאמר כאן אָרֶץ, ונאמר להלן (עקב ח, ח) אָרֶץ חֲסֵדָה וְשִׁעְרָה וּגְו', מה להלן מו' המינים שנשתבחה בהן ארץ ישראל, אף כאן שבח ארץ ישראל שהן ז' המינים.

1

קושיא ה

קושיית מהר"ם חביב: למה נאמר מכל פרי "האדמה", והלא רוב שבעת המינים הם פרי "העץ"?

ה) דערנאך איז שווער דעם מהר"ם חביב'ס קשיא², [למה כתבה התורה] מראשית כל פרי האדמה, די אלע ז' מינים [שמהם מביאים ביכורים] זענען דאך - [רובם מהפירות שמברכין עליהם] א בורא פרי העץ - א פרי העץ, נישט קיין פרי האדמה, וואס רופט ער עס פרי האדמה.

2

והגם שאף פרי העץ הם נקראים גם כן פרי האדמה, אבל למה לא נקט הכתוב לשון מבורר, וכדרך שתקנו בברכות הגם מ'קען זאגן [לתרץ שהוא] פארדעם, ווייל אם בירך על פרי העץ בורא פרי האדמה יצא (משנה ברכות מ.), ס'איז אויך [נקרא] פרי האדמה. אבער לכתחילה ברויך מען דאך צו זאגן דאס "לשון המבורר", דאס איז דאך פרי העץ, וואס האט מען עס געמוזט רופן פרי האדמה, פארוואס רופט עס די תורה הקדושה אן פרי האדמה, ס'איז דאך נישט דער ריכטיגער נאמען. ער העט גיווען געדארפט צו זאגן [ולקחת מראשית] כל פרי העץ.

ח

קושיא ו - 1

להבין למה כשמביא ביכורים הוצרך להגיד כי בא אל הארץ, ובפרט הלשון הגדתי "היום" דייקא

הגדתי היום לה' אלקיך כי באתי אל הארץ [אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו]. דפירושו איך זאג [אז] איך בין געקומען, 'היינט' זאג איך [אז] איך בין געקומען. (ו) קודם וואס ברויך מען דאס צו זאגן [בכלל], מ'זעט דאך אז מ'איז דא, אז ער רעדט בחוש [במקום המקדש] דארף מען דאך נישט צו זאגן [כי בא אל הארץ]. (ז) און דערנאך, ווען מ'איז שוין דארטן פון הונדערטער יארן דור אחר דור, מ'איז שוין אין ארץ ישראל הונדערטער יארן, וואס עפעס [זאגט מען] "היינט" כי באתי, מ'איז דאך נישט 'היינט' געקומען, מ'איז דאך שוין געקומען [פון לאנג], דאס איז דאך 'פריער' געוועזן.

ט

קושיא ח

להבין הלשון אשר ה' "נותן", בלשון הנה

[ויעוד יש לדקדק בפסוק שבתחלת הפרשה, שאמר והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך]. אז דער בורא כל עולמים האט זיי געגעבן.

² הביאו החיד"א בספרו חומת אנוך (בפרשתן) וז"ל: ולקחת מראשית כל פרי האדמה. הקשה הרב הגדול מהר"ם ח' חביב ז"ל (הלא הוא [בעל] גט פשוט) בדרשותיו כתב יד, דהוי ליה לומר "פרי העץ", דהבכורים הם משבעה מינים. ותירץ [מהמהר"ם חביב] דכשרואה תאנה שפכרה כורך עליו גמי, ואז הוא בוסר, ועל הבוסר מברך פרי האדמה (ש"ע או"ח סימן רב, ב), והארץ הרבה. ועוד תירץ, דחטה פרי האדמה, עכ"ד. ותירץ ראשון לא נחה בו דעתי הקצרה. ותירץ שני מלבד שהוא דחוק, הרי רבי עקיבא ורבי יהודה סבירא להו דחטה עץ, כמבואר בראש השנה דף ט"ז ע"ש. [ועי"ש מה שמתוך לזכרון].

¹ עיין בשו"ע התניא (או"ח סימן רב, א) וז"ל: על כל פירות האילן וכו' ברכה ראשונה שלהם היא בורא פרי העץ, שמפני חשיבותם הוציאום מכלל פירות הארץ אף על פי שגידולם מן הארץ, וקבעו להם ברכה מיוחדת פרטית ומבוררת, שמבוררת ופורטת חשיבותם שהם פרי העץ ולא גדלים באדמה, כדי להרבות בכבוד המקום בהזכרת שבו בפרטות שברא פירות חשובים כפרי העץ.

² וכן בפסוק ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארץ אשר ה' אלקיך נותן לך.

(ח) וואָס איז דאָס [לשון] "נותן" [בלשון ה'ה, דמשמע כן] עפעס בתמידיות [הוא נותן, והלא] ער האָט דאָך 'איינ' מאָל נאָר געגעבן [בימי יהושע בן נון]. וואָס איז דער אָפּר'ה' אַלקיף "נותן" לך.

קושיא ט

בספרי: עֲשֵׂה מצוה האמורה בענין, שבשבילה תיכנס לארץ. וקשה דהלא ביכורים אינו נוהג אלא לאחר שכבר נכנס לארץ אין ספרי שטייט [על הפסוק] וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, זאָגט דער ספרי, עֲשֵׂה מצוה זו, עֲשֵׂה מצוה האמורה בענין, שבשבילה תיכנס לארץ. (ט) פרעגט מען האָר, דער הפלאה' און דער חתם סופר' פלאָגן זיך [על דברי הספרי].

[דהנה] ס'איז שייך צו זאָגן [כך על מצות אחרות שאינם תלויים בארץ ונהגו גם במדבר, אזוי ווי] מ'געפינט אין די גמרא דאָס [בקידושין לו:]: אויף תפילין וכדומה, אַ מצוה וואָס מ'האָט געטון 'פריער' [אויך], איידער מ'איז געקומען קיין ארץ ישראל, [על זה שייך לומר, דאס תעשה המצוה] שבשילה תיכנס לארץ. אָבער ביכורים קען דאָך נישט זיין נאָר לאחר ירושה וישיבה, מ'איז דאָך נישט מחוייב [בהבאת ביכורים קודם לזה], אזוי איז געדרינגען [מהפסוק] וְיִרְשָׁתָהּ וְיִשְׁכַּתָּ בָּהּ, פון דאָרט איז געדרינגען [אז] נאָר לאחר ירושה וישיבה", [און] דעמאלטס "יציט" מען דאָך שוין 'דאָרט' [בארץ ישראל], וואָס איז שייך צו זאָגן שבשילה "תיכנס" לארץ.

יא

קושיא י

עוד בספרי: אין "וְהָיָה" אלא מיד. וקשה דהלא נתחייבו בביכורים רק לאחר ירושה וישיבה, ולא 'תיכף' בבואם אל הארץ נאָך איז דאָ אין ספרי, - איך האָב שוין געשמועסט [דערפון] נעכטן נאָכט, - "וְהָיָה" כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, אין "וְהָיָה" אלא מיד. (י) [ויש להבין] וואָס הייסט "מיד", ס'איז דאָך בפירוש נישט מיד, [דהלא רק] הערשט "לאחר ירושה וישיבה" איז מען חייב בביכורים, [און] פריער נישט. האָט מען נישט געקאָנט ברענגען קיין ביכורים [תיכף בבואם לארץ, ואם כן צ"ב] וואָס איז דער "מיד".

יב

קושיא יא

למה במצות ביכורים הוצרך להזכיר מעשה לָכֵן הָאָרֶץ, וענין יציאת מצרים, יותר מבשאר מצות (יא) אָרְמִי אֲבָד אָבִי. פרעגן דאָך אַלע מפרשים [למה מזכירין מעשה לָכֵן הָאָרֶץ ומעשה מצרים, בשעת מקרא ביכורים].

¹ בפנים יפות (ריש פרשת): וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, בספרי עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תכנס אל הארץ. לכאורה אינו מובן. וכחאי לישנא איתא בקידושין (דף לו:): גבי תפילין ופטר חמור, עשה מצוה זו שבשבילה תכנס לארץ, [ונשם ניהא] שנתחייבו בתפילין ופטר חמור בַּמִּדְבָּר, שבזכותם נכנסו לארץ, אבל גבי "ביכורים" לא נתחייבו אלא לאחר ירושה וישיבה, לא שייך "שבשכרה תכנס לארץ", שהרי כבר נכנסו.

² בדרשות חתם סופר (דף שמו:). [ולאחרונה (בשנת תשנ"ו) נדפס גם בחתם סופר על התורה (ליקוטים, ריש פרשת)].

³ וכמו שפירש"י: והיה כי תבוא וגו' וירשתה וישיבת בה. מגיד שלא נתחייבו בביכורים עד 'שכבשו' את הארץ 'וחלקוה'. - [והיינו לאחר י"ד שנים משכנסו לארץ, שהם שבע שנים שכבשו דהיינו ירושה, ושבע שנים שחילקו דהיינו ישיבה].

מילא אז ס'איז אַ גזירת הכתוב [להזכיר, בודאי שצריך להזכיר, ונעו מעגלותיה לא תדע], אָבער די טעמים וואָס מ'קען [זאָגן לפי קט שכלנות], זוכט מען דאָך טעמים און תירוצים אויף אַלעמען. [ואם כן יש לתת טעם] נו וואו קומט עפעס אז דאָ [במצות ביכורים] זאָל איך עס אויסרעכענען וואָס לָבָן האָט געטון, און די נסים פון יציאת מצרים, די אַלע זאָכן. מ'געפינט דאָס נישט ביי קיין שום מצוה, [ביי] אַלע תרי"ג מצות, ווען מ'זיצט אין ארץ ישראל און מ'איז געווען [במקום המקדש], מ'האָט עולה רגל געווען [שלש פעמים בשנה], און [מצות] רִאִיָּה, ס'איז דאָ אַ מצוה פון עוֹלַת רִאִיָּה, און כהנה וכהנה ניש כמה מצות שמתקיימים במקום המקדש, און מ'געפינט נישט מ'זאָל דאָס אויסרעכענען, דעם אַרְמִי אַבְד אָבִי וגו', נאָר ביי ביכורים.

דאָרף מען פאַרשטיין וואָס עפעס, וואָס פאַר אַ שייכות האָט די מעשה מיט לָבָן צו די מצוה פון ביכורים. נלאָו פֿל חֲקָמִי לֵב דאָס צו פאַרשטיין.

יג

קושיא יב

וכן יש להבין מהו הקישור וההמשך בין מעשה לבן הארמי למעשה מצרים

(יב) און ווידעראום דער 'קישור' [השתי ענינים שבפסוק] אַרְמִי אַבְד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִמָּה, [שהתחיל בענין לָבָן, און] פֿלוצים [מסיים תיכף בענין מצרים, והלא] ס'איז דאָך אַן עקסטערע זאָך [מעשה מצרים ממעשה לבן], ס'זעט דאָך עפעס אויס [מלשון הכתוב] ווי ס'איז עפעס אַ המשך [מזה לזה].

יד

קושיא יג

למה מקדים ביאתו למקום המקדש, קודם לנתינת הארץ שהיה מוקדם לזה

וַיְבֹאנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ [הזאת]. זאָגט רש"י, אַל הַמָּקוֹם הַזֶּה, זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ [כמשמעו], ארץ ישראל. אַל "הַמָּקוֹם" הַזֶּה מיינט דאָך דער בית המקדש, מוז איך זאָגן [אז] אֶת "הָאָרֶץ", ממילא הָאָרֶץ איז ארץ ישראל, און אַל הַמָּקוֹם [איז] דער בית המקדש.^ט (יג) לכאורה דאָס [נתינת הארץ] איז דאָך געווען 'פריער', קודם האָט מען דאָך באַקומען ארץ ישראל און דערנאָך האָט מען געבויעט דעם בית המקדש. [ואם כן] העט געדארפט שטיין 'קודם' וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ, [און] 'דערנאָך' וַיְבֹאנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה. וואָס עפעס פונקט האָט ער געדארפט זאָגן 'פאַרקערט', פאַרוואָס זאָגט ער קודם דאָס [הַמָּקוֹם הַזֶּה], און דערנאָך דאָס [הָאָרֶץ הזאת].

טו

קושיא יד - מתוך הדרוש

(יד) [במשנה דביכורים (פרק ג) מבואר דהבאת ביכורים היתה נעשה בשמחה גדולה, וכל ראשי העיר שבאו לשם יצאו לקראתם בכבוד ובשמחה. והקשה האלשיך הקדוש, דיש להבין לשמחה מה זו עושה במצוה זו יותר מבשאר כל המצות שבמקדש].

^ט כן פירש בגור אריה, דכוונת רש"י להביא ראיה למה שפירש כי וַיְבֹאנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה הוא בית המקדש, דהא וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הוא "כמשמעו", הָאָרֶץ בכללה, אם כן "הַמָּקוֹם" הַזֶּה על כרחך בבית המקדש איירי.

טז

קושיזות ודיוקים בפרשת וידוי מעשר

לאָמיר זען [לבאר הפסוקים בפרשת ביכורים].
[נגאָר] איך וועל זאָגן [קודם, בדרך] אגב [בענין אחר].

יז

בפסוק וְלֹא שִׁכַּחְתִּי, פִּירֵשׁ"י מִלְבָּרֶכֶךְ עַל הַפֶּרֶשֶׁת מַעֲשֵׂרוֹת.
[ומקורו במשנה דמעשר שני, וברייאא בגמרא דברכות]

דאָ ווייטער ביי וידוי מעשר זאָגט מען לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שִׁכַּחְתִּי.
ער רעכנט דאָךְ אויס אַלעס, לֹא אֶכְלָתִי בְּאֵנִי וגו', וואָס ער איז אַלץ נזהר געווען.
אויף אַלעמען זאָגט דאָךְ רש"י פֶּשֶׁט [בכל תיבה שבפסוק על מה כוונתו].
האָט מען מקדים געווען [בפסוק שלפני זה] וְלֹא שִׁכַּחְתִּי, [ופירש רש"י] לֹא שִׁכַּחְתִּי
מלברכך [על הפרשת מעשרות]. איך האָב נישט פֶּאַרגעסן צו מאַכן אַ "ברכה".

יח

פִּירוש המזרחי וגור אריה: דכוונת רש"י על סתם הוראה ושבח, ולא על נוסח הברכה שתקנו חכמים, שאין זה מדאורייתא
זאָגט דער מזרחי^א מיטן גור אריה^ב, ביידע, איך קען נישט זאָגן אַז מ'מיינט די
"ברכה" [בנוסתחתה] וואָס מ'מאַכט אויף [הפרשת] תרומות ומעשרות, ס'איז דאָךְ נכל
הברכות [מדרבנן, שנתקן] פון די אנשי כנסת הגדולה, קען איך עס נישט אַריינשטעלן
אין "פסוק" [דהוה כוונת וְלֹא שִׁכַּחְתִּי, דהא הברכה אינה "מדאורייתא"].
נאָר וואָס דען, מ'מיינט סָתָם [לברך], אַ ברכה בלב פֶּאַר השם יתברך, [לשבח
ולהודות] אויף וואָס מ'האָט געגעבן די מצוה [וזה שפיר הוי חיוב מה"ת (כדלקמן אות ל-ג)].
אַזוי זאָגן זיי ביידע פֶּשֶׁט אין רש"י. לֹא שִׁכַּחְתִּי "מלברכך" מיינט מען 'סָתָם'
לברכך.
אַזוי זאָגט דער מזרחי מיטן גור אריה.

יט

פִּירוש הברטנורא ותוספות יום טוב: דכוונת המשנה על "נוסח הברכה" שתקנו חכמים
דער ברטנורא און תוספות יום טוב, ער זאָגט אויף די משנה [דהכוונה על אמירת
נוסח הברכה כפשוטו].

^א ענין וידוי מעשר. במנחה של שביעי של פסח בשנה הרביעית של שנות השמיטה, מצוה להתוודות [והיינו ליתן
שבח והודאה ולהתפלל להש"ת] על שקיימו מצוות נתינת מעשרות וביכורים. ולקרוא הפסוקים של וידוי מעשר
הכתובים כאן בתורה: בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית וגם נתינו לְלוֹי לְגֵר לִיתוּם וְלֹאֲלִמְנָה כָּל מִצְוַתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא
עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ וְלֹא שִׁכַּחְתִּי, לֹא אֶכְלָתִי בְּאֵנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא עֲבַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטֶמֶא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמַת שְׂמַעְתִּי בְּקוֹל
ה' אֲלֵקִי עֲשִׂיתִי כָּל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי, הַשְׂקִיפָה מִמַּעַן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאָדָמָה אֲשֶׁר
נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לֹאֲבֹתֵינוּ אֲרָץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ.

ובמשנה מסכת מעשר שני (פרק ה) מפרש כל ההלכות הכלולים בפסוקים אלו, שאם לא קיים אפילו אחת מהם
לא היה יכול לומר הוידוי מעשה.

^א במזרחי (כו, יג): וְלֹא שִׁכַּחְתִּי מלברך על הפרשת מעשרות. פירוש, 'מלשבחך' ומלברכך בעת הפרשת
המעשרות, לא מלברך "ברכת הפרשת המעשרות" שהוא נוסח הברכה שתקנו אנשי כנסת הגדולה לומר על
הפרשת המעשרות, שברכת כל המצות אינן אלא 'מדבריהם'. ובספרי ובשלהי מסכת מעשר שני שנו ולא שִׁכַּחְתִּי
מלברכך "ומלחזכיר שמך עליו", וזה מסכים עם מה שפירשנו על דברי רש"י.

^ב בגור אריה (סס): לֹא שִׁכַּחְתִּי מלברך על הפרשת המעשר. פירוש, שלא שִׁכַּחְתִּי 'מלשבחך' על הפרשת
המעשרות, שנתתי המעשרות לָשֶׁם הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, ונתתי אותם 'באהבה', ושִׁכַּחְתִּי עליו הקדוש ברוך הוא.
זה פירוש ולא שִׁכַּחְתִּי 'מלברך' על הפרשת המעשרות. שאין לפרש ברכה "על פה", דהוי רק מדרבנן.

דעס [דברי רש"י כאן] איז דאך לעולם פון די משנה, [דער] לא שכחתי מלברכך, דאָס איז אַ לשון וואָס ווערט אויסגערעכענט אין די משנה אין מסכת מעשר שני (פרק ה, משנה יא) [ולא שכחתי, לא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו].
דאָרט שטייט עס טאָקע אַרויס [בפירוש הברטנורא]¹⁷, [לא שכחתי] מלברכך, [צו מאַכן אַ "ברכה" על הפרשת תרומות ומעשרות].

כ

קושיא זו

קושיית התוספות יום טוב, על פירוש המורחי וגור אריה: בגמרא ברכות מוכח דהכוונה על "נוסח הברכה", וכן מפורש ברש"י על הגמרא. ואם כן איך יפרשו דברי רש"י על התורה באופן אחר, (טו) דער תוספות יום טוב¹⁸ פרעגט זייער האַרב אויף דעם מזרחי מיטן גור אריה, אויף ביידע.

זאָגט ער והתימא [והלא] בפירוש שטעלט אַריין רש"י אין די גמרא (ברכות מ:), בפירוש [כותב שם, שהכוונה לנוסח הברכה אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר].

(סיום הענין, באות כג)

כא

[דהנה] ס'איז אַ פלוגתא¹⁹ רב מיט רבי יוחנן [לגבי] אַ ברכה שאין בה הזכרת שם "ומלכות" [דהיינו ה' אֱלֹהֵינוּ, מֶלֶךְ הָעוֹלָם], צי ס'הייסט אַ ברכה. [דרב אמר שרק בלי הזכרת השם] אינה ברכה, ורבי יוחנן אמר דאך כשהזכיר השם אלא שלא הזכיר גם "מלכות", אינה ברכה].

פרעגט די גמרא [דמכאן] איז דאך אַ ראייה צו רב [וממילא] איז דאך די קשיא אויף רבי יוחנן, דתנן וייל ס'שטייט ולא שכחתי מלברכך, די ברייתא²⁰ זאָגט מלהזכיר אַת "שמך", און ס'שטייט נישט "מלכות".

נאָכדעם זאָגט ער [בגמרא] רבי יוחנן האַלט, פאַרקערט, איך דרש'ן ביידע [שם ומלכות], מ'מיינט טאָקע "מלכות" אויך [אלא שלא האריך להזכירו (לפירוש התוספות). או דיש לגרוס כן בהביריתא ולא שכחתי מלהזכיר שמך "ומלכותך" עליו (לפירוש הרא"ש)].

¹⁷ בפירוש הברטנורא (על המשנה שם): ולא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו. לפי שמברכים [אשר קדשנו במצותיו וצונו] להפריש תרומה, וכן על מעשר ראשון, ושני, ומעשר עני, ולפדיון מעשר שני, ולחלה, על כולן מברכים.

¹⁸ בתוספות יום טוב (על המשנה שם): מלברכך ומלהזכיר שמך עליו. והרא"ש פרק כיצד מברכין גורס ומלהזכיר [שמך] "ומלכותך" עליו, לרבי יוחנן דאמר כל ברכה שאין בה "מלכות" אינה ברכה. אבל התוספות (שם מ: סוף ד"ה אמר) כתבו, דאטו תנא כי רוכלא ליתני וליזיל.

ותמיהני על המזרחי, ורבינו בגור אריה [=התוספות יו"ט היה תלמידו של מהר"ל מפראג בעל גור אריה], שכתבו על מה שפירש רש"י בפרשת כי תבא, ולא שכחתי מלברכך "על הפרשת מעשרות", שרצה לומר "שבת והודאה", דאילו "נוסח ברכה" אנשי כנסת הגדולה תקנוה ומדברנן היא. ואמר המורחי שזאת המשנה שאומרת מלברכך "ומלהזכיר שמך", מסכים עם זה הפירוש על דברי רש"י. ואיך תסכים עם זה הפירוש, אחרי שהגמרא (ברכות מ: המובא להלן בהערה טו) מייית למשנה זו אפלוגתא דרב ורבי יוחנן בכל ברכה שאין בה שם ומלכות. אלא הנכון דרש"י "נוסח הברכה" קאמר. וכן הוא בהדיא בפירוש רש"י בפרק כיצד מברכין דף מ' זו"ל, ומלברכך "ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר", עכ"ל. ואף על גב דמדברנן היא, אסמכוה אקרא, דמי גריעא ברכה לאסמוכה אקרא משאר דברים דמדברנן שהסמיכום על המקראות.

¹⁹ בגמרא ברכות (מ:): גופא אמר רב כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה, ורבי יוחנן אמר כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. אמר אביי כוותיה דרב מסתברא, דתניא לא עברתי ממזותיך ולא שכחתי, לא עברתי מלברכך [פירש"י: מלברכך ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה ומעשר], ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו, ואילו "מלכות" לא קתני, ורבי יוחנן, תני ולא שכחתי מלהזכיר שמך "ומלכותך" עליו.

²⁰ הלשון בגמרא "דתימא" ואף שהוא גם בלשון המשנה כמעשר שני, עיין בצ"ח שמפרש דמאחר שיש בו שינוי גירסאות מביא הגמרא מבריתא.

כב

[על כל פנים] די גמרא איז מתמיה [מדרשה זו ולא שכחתי מלברכך, ומביא ראייה מזה לענין נוסח כל הברכות שתקנו חכמים].

כג

און רש"י זאגט אַרויס אין די גמרא בפירוש, [לא שכחתי] מְלַבְרֵךְ, [דהכוונה על וואָס] מ'דאַרף זאָגן ברוך אתה ה' אלקינו וכו' אשר קדשנו במצותיו [וצונו] להפריש תרומות ומעשרות, זאגט רש"י אַרויס בפירוש 'דעם' נוסח הברכה.

כד

לכאורה ווי קען מען דאָס אַריינזעצן אין רש"י אויף די תורה [שהכוונה לסתם שבח והודאה בלי "נוסח הברכה", אַז] אין די גמרא זאגט רש"י [בעצמן] בפירוש נישט אַזוי.

כה

[און] דערנאָך, אין די גמרא [אַליין] זעט מען דאָס [אויך אַזוי], אין די גמרא זעט מען דאָך אַז מ'מיינט טאַקע נאָר די [נוסח] ברכה, [שהרין] די גמרא וויל זיך פון דאָנעט אויפדרינגען אַז ווילל ש'שטייט נישט "מלכות" ניש ראייה לרב, ומוכח שהגמרא מפרש דרשת הכתוב, אַז] ס'מוז זיין אַ גאַנצע ברכה לויטן לשון חכמים, דעס מיינט מען וְלֹא שְׁכַחְתִּי. [עד כאן קושיית התוספות יו"ט, על המזרחי וגור אריה].

כו

סיום קושיא טו

לכאורה איז טאַקע אַ פלא דער מזרחי מיטן גור אריה [מדברי הגמרא ורש"י במסכת ברכות, וצריך להבין מה יתרצו המזרחי וגור אריה על זה].

כז

קושיא טז

להבין דברי הגמרא ורש"י בברכות, דאך אפשר לפרש דהפסוק שבתורה קאי על "נוסח הברכה" שהוא רק מדרבנן (טז) אָבער די זאך אַליין [שבגמרא ורש"י שם, לומר דהכוונה על נוסח הברכה] איז דעך דאָך אַ חידוש, ס'איז דאָך [נאָר] אַ דרבנן.

כח

ובתוספות יו"ט מתרץ דבאמת הוא רק אסמכתא. אבל הוא דוחק לומר כן, כי לא מצינו פירוש אחר בדבריהם בדברי הפסוק וְלֹא שְׁכַחְתִּי

ער דער תוספות יום טוב וויל זאָגן [אַז] ס'איז נאָר אַ אסמכתא. [דלעולם הכוונה על "נוסח הברכה", ואף שהיא רק מדרבנן, דרשת המשנה הוי רק בגדר אסמכתא, ואינו מן התורה]. [אָבער] ס'איז אַ פלא [לומר דהוא רק אסמכתא, דהלא המשנה] ער שטעלט עס אַריין אין פסוק אין די תורה, וְלֹא שְׁכַחְתִּי, מ'געפינט נישט קיין אַנדערן פֿשט אין דעם וְלֹא שְׁכַחְתִּי, דאָרט וואו די גאַנצע איז נאָר אַ אסמכתא [לפי דבריו]". [ואם כן על כל פנים צריך עוד ביאור ליישב דרשה זו לפי פירש"י בגמרא דקאי על נוסח הברכה, דאם הנוסח הברכה היא רק מדרבנן, איך מתוודה על זה בנוסח וידוי מעשר שהוא מן התורה].

¹ דהנה מה שאמרו בכמה מקומות בש"ס דאסמכוה רבנן אקרא, היינו היכא דאין הכתוב מיותר ומיירי מענין אחר, אז אפשר לומר דקרא לאו להכי אתא אלא מדרבנן הוא ואסמכוה אקרא, אבל כאן נראה דבלא דרשה זו נמצא דהפסוק וְלֹא שְׁכַחְתִּי וגו' מיותר לגמרי, אם כן משמע דמה שדרשו וְלֹא שְׁכַחְתִּי מלברכך הוי דרשה גמורה ולא רק אסמכתא בעלמא. (דברי יואל חנינא). והוא מדברי רבינו בזה בס"ג כי תבוא תשכ"ו (סוף קושיא ט) וזלש"ק: לעולם דעת המזרחי מיטן גור אריה [במה שלא רצו לתרץ דהוא אסמכתא] זעט דאָך אויס איז געבויעט [על סבא דלהלן, דהנה] "אסמכתא" קען איך זאָגן

ישוב הקושיות בפרשת וידוי מעשר

הקדמה לישוב קושיא מו

נראה לפרש באופן דתרווייהו איתנייהו, חן פירוש המורחי וגור אריה דכוונת רש"י על התורה הוא על סתם הוראה, והן פירוש הברטנורא ותוספות יו"ט ודברי רש"י בנמרא, דכוונת המשנה וברייתא הוא על "נוסח הברכה"

קודם נאָר 'על פי פשוט' האָב איך גערעכנט, מ'קען זאָגן ס'איז ביידע [פשוטים] אמת.

[סיי] דעס וואָס דער מזרחי מיטן גור אריה [פירשו על סתם שבח והודאה], דאָס איז דאָך [אויף] רש"י אויף די תורה, אַז וְלֹא שְׂכָחְתִּי מֵיִנֶט מען [סתם הודאה], דאָס איז נישט קיין 'ברכה', ווייל ס'איז נאָר דרבנן.

און [סיי] דעס וואָס רש"י זאָגט [על הגמרא], און אין די גמרא זעט דאָך [אויף] אַזוי אויס, אַז מ'מיינט טאַקע יאָ [לברך] אין אַ "נוסח הברכה", אינעם לשון הברייתא אין די גמרא [זעט אַזוי אויס], און ווי רש"י זאָגט דאָך בפירוש אַרויס.

ווייל ער [התוספות יו"ט] זאָגן ס'איז [נאָר] אסמכתא, [זוהו דחוק].

[על כן] מיינ איך גאָר, מ'קען אפשר זאָגן על פי פשוט [דלעולם הוא מן התורה].

ל

מפירוש המורחי וגור אריה יוצא ענין נפלא, דעצם הרבר של סתם הודאה להש"ת עכ"פ בלב, שפיר הוא חיוב מן התורה. ורק לאומרו כפה ובנוסח הברכה, הוא מתקנת חכמים. וגם הברטנורא והתוספות יו"ט אינם חולקין על עצם ענין זה, רק על הפירוש של דרשת הפסוק על מה קאי

לעולם איז דאָך דאָ אַ רעיון נפלא זעט מען דאָך פון דעם [מדברי המורחי וגור אריה, ועל עצם רעיון זה] אויף דעם קריגן זיי דאָך נישט [הברטנורא והתוספות יו"ט], זיי קריגן נאָר ווייל אין די "גמרא" זעט אויס מ'מיינט די "ברכה".

אַבער לויט דעם מזרחי מיטן גור אריה איז דאָ אַ רעיון נפלא, [דרך הנוסח פון] די "ברכה" איז נאָר דרבנן, און וְלֹא שְׂכָחְתִּי מֵלִכְרֶכְךָ, מיינט מען סתם, בלב, מ'זאָל לויבן דעם אייברשטען, זעט אויס אַז דאָס איז מדאורייתא.

לא

פון דעם זעט מען מבואר: אַז דעס אַז מ'זאָל 'איניזין' האָבן מ'גייט טון אַ מצוה, [און] לויבן השם יתברך - "בלב" על כל פנים - דו האָסט מיר געגעבן די מצוה, מ'זאָל געדענקען אין השם יתברך, דעס איז טאַקע דאורייתא. אַזוי זעט אויס^ח.

[נאָר] אַז ס'איז נישטאָ קיין יתור אין פסוק, און מ'האָט עס מסמין געווען, [וכגון ווען] ס'איז נישט קיין מיעוט, ס'פעלט נישט אויס, ס'איז נישט קיין הכרח. אַבער דאָ איז דאָך אַ יתור, וואָס איז דער "וְלֹא שְׂכָחְתִּי", ס'ברויך דאָך פֿשט, ס'איז דאָך איבעריג [דער] וְלֹא עֲבָרְתִּי וְלֹא שְׂכָחְתִּי, [שהרין] ער רעכנט דאָך אַלדינגס אויס וואָס ס'איז שייך ביי תרומות ומעשרות ווערט נזכר [עקסטער] אין דעם פסוק, ס'איז נישטאָ קיין אַנדערער לימוד און מ'קען אין דעם "וְלֹא שְׂכָחְתִּי" נאָר אויף דער "ברכה". נו אַז איך וועל זאָגן ס'איז אסמכתא, איז דאָך איבעריג דער וְלֹא שְׂכָחְתִּי, אַז ס'איז נישט קיין לימוד גמור.

ס'זעט דאָך אויס [בכללי האסמכתא] אַז ס'איז דאָ אַ יתור איז דאָך נישט שייך צו זאָגן אסמכתא, מוז איך זאָגן אַז ס'איז עפעס אַ דאורייתא.

ווען ס'העט געווען דרבנן קען דאָך עס נישט שטיין אין פסוק, 'מסמין' זיין קען מען, אַבער 'שטיין' קען עס נישט, און אַז ס'איז אַן איבעריגס קען איך דאָך נישט זאָגן [שכא רק בשביל אסמכתא]. זעט אויס, פון דעם זעט דאָך אויס אַזוי ווי זיי זאָגן דער מזרחי [וגור אריה].

נאָר די קשיא וואָס מ'פרעגט [בתוספות יו"ט עליהם, דעם] ברויך מען פאַרענטפערן.

^ח וכענין זה מצאתי בהלכות ברכות להריטב"א ז"ל (הנדפס מכתב יד [לראשונה בשנת תרצ"ג, ואח"כ בשנת תשכ"ג]), פרק א סעיף ב) וז"ל: לא באה בתורה שבכתב מצוה לברך אדם על ההנאה קודם שיהנה, לפי שהשכל מורה על זה

לב

וכן מצינו בפוסקים דלכתחלה יש חיוב מן התורה בשמקיים מצוה, לכוון הכוונה שרוצה לקיים בזה את המצוה. ורק לענין בדיעבד נחלקו אם מצות צריכות כוונה, או א"צ כוונה

דער אמת איז דאך א פלוגתא (עירובין צה. פסחים קיד: ראש השנה כח:). **צי מצות צריכות כוונה** [לעשותה לשם קיום המצוה, ויש אומרים דאין צריכות כוונה].

זעט עפעס אויס [בדברי הפוסקים, דעכ"פ] **אז דערפריער מ'זאל וויסן** [שהוא בא לקיים המצוה שצוה ה' בחסדו], **פון דא קומט דאך גאר אויס** [אז] **ס'איז א חיוב דאורייתא** [לקיימו בכוונה "לכתחלה", לכולי עלמא]^ט, **נאר מ'קען יוצא זיין בדיעבד** [אף אם לא כוון, למאן דסובר מצות אין צריכות כוונה].

לג

על כל פנים ס'איז א חיוב דאורייתא [לכתחלה, לכוון לקיים המצוה ואף לברך ולהודות בלב להשי"ת על זה], **אזוי זעט דאך אויס** [מכאן], **אז איך קען דרש'נען גאר** [דהפסוק קאין פאר דעם. זיי זאגן ביידע דער מזרחי מיטן גור אריה [אז] איך קען נישט זאגן [דהכוונה על] דעם "נוסח הברכה", ווייל ס'איז [נאך] דרבנן, מוז איך זאגן 'סתם' מלברכך. מוז דאך 'דאס' יא זיין א דאורייתא².

לבעלי האמת [ר"ל למה לי קרא סברא הוא], וכל שלא בירך, לחמו במעיו נהפך ואינה הנאה, אבל מדברי סופרים לברך בשם ומלכות וכו', עכ"ל. הרי שנוסח ומטבע הברכות לבד הוא מדרבנן, אבל השבח וההודיה חיובא דאורייתא מצד הסברא, וכאמרם ז"ל [ברכות לה.]. סברא היא דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה. [דברי יואל]. [וכפי הנראה הוא הוספה שהוסף רבינו בשנת תשכ"ו בעת שעבר על הכתבים עם התלמידים הכותבים].

^ט **עיין חידושי הרשב"א** [ברכות יג: ד"ה שמע], **וברבינו יונה** [על הרי"ף, ברכות ב. ד"ה ואיפסיקא, ושם יב. ד"ה ורבינו], **ובשולחן ערוך** [אורח ס, ד-ה] **ונושאי כלים שם, ובשו"ע הרב שם** [סעיף ה.]. **וכ"כ בספר דרך פקודין** [הקדמה א.]. **ובענין מה שאמר רבינו שיש בזה חיוב דאורייתא לפי הנלמד מכאן, הנה כבר נחלקו הפוסקים בכלל אי כוונת המצות הוא מדאורייתא, ועיין בספר חרדים** [פ"ט, מצוה יז] **שלמד כן מהפסוק ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם** [דברים יא, יג], **וכן כתב הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות** [מצות עשה ה] **ו"ל, ועיקר הכתוב ולעבדו בכל לבבכם מצות עשה שתהיה כל עבודתנו לקל יתברך בכל לבבנו, כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו ובאין הרהור רע, לא שנעשה המצות בלא כוונה או על הספק אולי יש בהם תועלת.**

ובספר דרך פקודין [שם] **מביא מהפסוק שבפרשתן** [כו, טז] **היום הזה ה' אלקיך מצוץ לעשות את החקים האלה ואת המשפטים ושמרתם ועשיתם אותם בכל לבבך ובכל נפשך, וכתב: הנה לב ונפש הוא כוונת המחשבה, וכן במלאכת המשכן** [פקודי טז, לב] **ויעשו בני ישראל כל אשר צוה ה' את משה בן עשו וכו', מורה לנו אשר כן עשו בשעת עשייתם עשו בכוונה כפאשר צוה ה' את משה, ועוד לנו פסוקים רבים מורים על זה וכו', עיי"ש. - ולפי דברי רבינו יש מקור נוסף לזה מהפסוק ולא שכתתי, ולא עוד אלא דלא רק שצריך לכוון לשם מצוה, אלא גם צריך להודות ולברך לה' על המצוה, עכ"פ בלב.**

² **ועיין עוד בזה ביתר ביאור בס"ג כי תבוא תשכ"ו, וזלש"ק: לכאורה דא שטייט דאך עפעס א "נייעס" דא אין דעם לשון [ולא שכתתי מלברכך, לפירוש המזרחי וגו']**, **אז אפילו די ברכה איז דרבנן, [היינו רק] דער נוסח און דאס לשון, אבער אז מ'זאל אין הארץ נישט פארגעסן צו געדענקן דעם באשעפער, דעס איז מען מחוייב מדאורייתא. ווארן ער קען דאך נישט זעצן די ברכה [בדרשת הפסוק] ווייל ס'איז דרבנן, איבערדעם זאגט ער נאר [סתם] מלברכך, זעט אויס אז 'דאס' איז [יא] דאורייתא, אזוי שטימט עס שוין. און דער תוספות יו"ט קריגט אויך נישט אויף דער עצם הסברא אז דאס קאן זיין דאורייתא, ער קריגט נאר ווייל ס'מוז זיין [הכוונה בדרשת הכתוב אויף] דער 'נוסח' ווייל אזוי זעט מען אין די גמרא, און ווייל רש"י זאגט [אזוין], אבער 'די סברא' זעט אויס איז ער מסכים, זעט אויס אזוי.**

און לכאורה דאס איז א דבר חדש, א נייע זאך וואס מ'זעט דא [וואס] מ'דריגט זיך אויף פון דאנעט, אז דעם [להיות נשמר מן] חלילה מ'זאל פארגעסן פון באשעפער, אז ווען מ'האט עפעס, [ווען] דער בורא כל עולמים איז מ'זמין א מצוה אדער וואס, אז מ'זאל נישט חלילה פארגעסן [מלברך ולהודות לה, וכלשון הכתוב ולא שכתתי], מ'זאל אין הארץ אפגעבן [שבח והודאה לה], דאס איז דאורייתא, דאס איז א חיוב דאורייתא. דאס איז אן עקסטערע זאך, אפילו די ברכה איז דרבנן, אבער אז מ'זאל אין הארץ אנערקענען און זאגן שבח והודיה בלב, אנערקענען [הקרת תשוב] צום באשעפער אז ער האט [עס] געגעבן, דאס איז מן התורה. אזוי זעט מען ארויס אין מזרחי און אין גור אריה, און דער תוספות יו"ט זעט אויס קריגט אויך נישט אויף דער סברא, ס'געפעלט אים נאר נישט דא אט וועגן דעם טעם [שהוא נגד הגמרא ורש"י בברכות], אבער ער זאגט נישט [לדחות עצם הסברא],

לד

ממילא איז נישט קיין קשיא, קאָנען זיי ביידע אמת זיין.

לה

הקדמה לישוב קושיא מו (באופן א)

שיטת הראשונים דהעושה מצוה דאורייתא שלא כתיקון חכמים, אינו יוצא יד"ח אף מן התורה

[דהנה] ס'איז אַ פלוגתא [בדברי הראשונים] אין די גמרא (סוכה כח). צווישן תוספות^{כא} מיטן ר"ן^{כב}, [אויף וואָס] די גמרא זאָגט אי הכי לא קיימת מצות סוכה מימין^{כג}.

כאָטשיג ס'איז דאָך נאָר אַ דרבנן [שיהיה גם שלחנו בתוך הסוכה, מחשש שמא ימשך האדם אחר שולחנו, ואם כן מדאורייתא שפיר קיים המצוה, ולמה אמרו "לא קיימת מצות סוכה מימין"].

איז תוספות מיטן ר"ן אַ פלוגתא, [נשיטת התוספות הוא כן] אין הכי נמי, כאָטשיג ס'איז נאָר אַ דרבנן, אָבער דערנאָך ווי די חכמים האָבן מתקן געווען די מצוה מ'זאָל 'אזוי' טון, אַז מ'טוט 'אנדערש' ווי די חכמים האָבן געזאָגט, האָט מען שוין נישט יוצא געווען אפילו מן התורה.

'פאָר' די תקנת החכמים האָט עס נישט געמוזט זיין [נשפיר יצאו המצוה אף כשלא עשו בדרך זה], אָבער אַז די חכמים האָבן מתקן געווען [להיות גם שלחנו בתוך הסוכה, ועל כן לאחר מכן כל העובר על זה אין יוצא חובת סוכה אפילו מדאורייתא].

און טייל [ראשונים] זאָגן פֿשט [וכן הוא דעת הר"ן], אַז מ'מיינט מ'האָט נישט מקיים געווען "כתיקוננו", און נישט אַז מ'האָט נישט יוצא געווען.

און אסאך [ראשונים] זאָגן ניין, מ'האָט טאַקע "גאָרנישט" מקיים געווען, [וכדעת התוספות]^{כד}.

לו

ישוב קושיא מו (אופן א)

ועל דרך זה אמרו כל ברכה שאין בה שם ומלכות "אינה ברכה" כלל, שלא יצא אף חובת ההודאה שהוא מן התורה

דאָ איז דאָך אויכעט [אזוי], די גמרא זאָגט אַ מימרא כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, דאָס האָבן די חכמינו ז"ל געהייסן [נדקיום מצות שבח והודאה

כאָטשיג ער קריגט אויף אים אינגאנצן און ווענדט אים אָפּ, אָבער דאָס זאָגט ער נישט אַז די זאך אַליין איז נישט קיין סברא, זעט אויס אַז צו דעם איז ער אויך מסכים, אַז דאָס איז אַ סברא ברורה, אַ סברא אמיתית. [ואח"כ האריך שם רבינו לבאר בזה סוגיית הגמרא והתוספות בברכות לה, וליישב קושיא הפני יהושע שם, עיי"ש. ועיין עוד קרוב לכל זה באופן אחר קצת בס"ג כי תבוא תש"כ, ותשכ"ז, ואכמ"ל].

^{כא} בתוספות סוכה (ג. ד"ה דאמר לך): וכי צריך ראייה על זה היכא דהלכה כבית הלל שאם עשה כבית שמאי לא עשה ולא כלום. וצריך לומר דאיצטריך התם לאיתויי היכא דבית הלל מחמירים "מדרבנן", ובית שמאי מוקמי לה אדאורייתא ולא גורנין, אם עשה כדברי בית שמאי לא יצא ידי חובתו אפילו דאורייתא, כדאשכחן לבית שמאי היכא דיתבי אפיתחא דמטלתא דגורי שמא ימשך אחר שולחנו, וקאמרי לא קיימת מצות סוכה מימין, דאפילו מדאורייתא לא קיים, ומדבית שמאי נשמע לבית הלל.

^{כב} בר"ן סוכה (יב: מדפי הר"ף, ד"ה מתניתין): אמרו לו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימין. לאו דוקא, דהא מדרבנן הוא דמיתסר שמא ימשך אחר שולחנו, אלא הכי קאמר, לא קיימת מצות סוכה "כראוי, וכרצון חכמים", וכדתנן בפרק ערבי פסחים (פסחים קטז:): כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, כלומר שלא קיים מצותן כראוי.

^{כג} במשנה (סוכה כח): מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. אמרו להם בית הלל לבית שמאי לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הלל לבקר את רבי יוחנן בן החורנית, ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית ולא אמרו לו דבר, אמרו להם בית שמאי משם ראייה, אף הם אמרו לו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימין.

^{כד} ועיין בדברי רבינו בשו"ת דברי יואל (סימן פה, אות ב) שמבאר כן גם בדעת הרא"ש.

להשי"ת, צריך שיהיה דייקא] אויף "דעם נוסח" [של הזכרת שם ומלכות, ובמטבע הברכה. ולאחר תקנת החכמים הרי כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים שוב אין יוצא גם חובת השבח והודאה שהוא מדאורייתא, ולכן אמרו "אינה ברכה" כלל^{כה}.
[ונמצא דלאחר תקנת החכמים שפיר מתפרש דרשת "ולא שכחתי" גם על נוסח הברכה שתקנו חכמים, דמעתה גם זה הוא מדאורייתא].

לז

ישוב קושיא טו

[וממילא] קאָן זיין איז ביידע אמת [הן פירוש המזרחי וגור אריה ברש"י על התורה, והן פירש רש"י בברייתא שגמרא דהוא כפירוש הרע"ב והתוספות יו"ט בהמשנה].

לח

ברש"י על התורה דקאי על הפסוק, צריך לומר דכוונת הדרשה הוא על זמן שניתנה התורה קודם תקנת חכמים, ולכן פירשו המזרחי וגור אריה דלא קאי על נוסח הברכה שהוא דרבנן, רק על סתם הודאה שהוא דאורייתא לעולם רש"י [על התורה] זאָגט דער פֿשט "אין פסוק", [ועל כן קאי על זמן שנאמר בו הפסוק] "איידער" די חכמים האָבן געמאַכט די תקנה, איז גענוג געווען [סתם שבח והודאה מבלי נוסח הברכה], קאָן איך נישט זאָגן [דהכוונה על] דעם "נוסח הברכה", וואָרן ס'איז דאָך נאָר מדרבנן.
זאָגט רש"י 'אזוי' פֿשט, [וכפירוש המזרחי וגור אריה בדבריו].

לט

בהמשנה דמעשר שני והברייתא שבגמרא ברכות, ששנית לאחר תקנת חכמים, בזה שפיר פירשו הגמרא ורש"י, ומפרשי המשנה, דקאי על "נוסח הברכה". כי בימי המשנה כבר היה נכלל גם תקנת החכמים בדרשת הפסוק ולא שְׁכַחְתִּי

אָבער אין אַ "ברייתא" [המובא בגמרא ברכות], דאָס לשון הברייתא .. [ולא שְׁכַחְתִּי] לברכך, די ברייתא שמועסט דאָך שוין 'נאָך' די תקנת חכמים, [און] נאָך די תקנת חכמים האָט טאַקע געמוזט זיין "די ברכה" [בנוסח שתקנו חכמים], האָט מען טאַקע נישט יוצא געווען אַנדערש סיידין [=אויסער אַז] מ'האָט געזאָגט "דעם נוסח הברכה".
און וואו רש"י [אלייך] זאָגט עס אין די גמרא אויף די ברייתא, [דשם מיירן] נאָכ'ן תקנת חכמים. [שמפרש שם רש"י דהכוונה על נוסח הברכה, אשר קדשנו במצותיו וצונו וכו'].
מ

אָבער אויף די תורה גייט רש"י מפרש זיין דעם פסוק אזוי ווי דער פֿשט איז אין פסוק "פֿאַר" די תקנת חכמים אויך, דעמאָלטס איז גאָר געווען 'דעס' דער פֿשט [דהכוונה על סָתֵם הודאה].
ממילא איז דאָס גאָרנישט קיין סתירה [מדברי רש"י על הגמרא על פירוש המזרחי וגור אריה בדברי רש"י על התורה], איז נישט קשה דערפון.

^{כה} וז"ל רבינו בס"ג כי תבוא תשכ"ו: דער כלל איז אז די חכמים הייסן אזוי, אַז מ'טוט נישט אזוי ווי די חכמים האָבן געהייסן האָט מען נישט מקיים געווען [המצוה כלל], רוב ראשונים און תוספות זאָגט דאָך - ס'איז באַקאַנט - [כי] אַז מ'טוט נישט אזוי ווי די חכמים האָבן געזאָגט איז מען אפילו דעם דאורייתא אויך נישט יוצא. און אפילו אז יא, זיי האָבן אָבער געזאָגט [כל] ברכה שאין בה שם ומלכות "איז נישט קיין ברכה". נאָדעם ווי די חכמים האָבן מתקן געווען, מוז עס זיין אזוי, האָט מען נישט יוצא געווען אַז מ'זאָגט נישט דעם לשון.

מא

הקדמה לשוב קושיא מז (באופן ב)

מבואר בגמרא לענין ברכת הנהנין, דקודם הברכה הפירות הם נקראים של ה', ועל זה

נאמר לה' הָאָרֶץ וּמְלֹאָתָהּ, ולאחר הברכה נקראים של האדם, ועל זה נאמר וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם

נאָר ס'קען זיין נאָך אַ בחינה איז דאָ דערינען [בדרשת המשנה והברייתא] לֹא שְׂכַחְתִּי מַלְבָּרְכְךָ [לפירוש רש"י בגמרא דהכוונה על נוסח הברכה בשם ומלכות].

קען זיין, - איך האָב עס אַמאָל געזאָגט [שוין], - ווייל די גמרא זאָגט¹², רבי לוי רמי: [כתיב] לֹא הָאָרֶץ וּמְלֹאָתָהּ (תהלים כד, א), [ומשמע שהארץ שייכת להשי"ת]

[וכתיב הַשָּׁמַיִם שְׁמַיִם לֹא] וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם (שם קטו, טז), [משמע שהארץ שייכת לבני אדם].

[ומתרחק הגמרא לא קשיא] כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה.

[ופירוש¹³] לאחר ברכה איז וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם, [אבל קודם ברכה הוא שייך לה', ואסור לאכול ממנה].

מב

ונראה לומר דקודם תקנת חכמים לברך ברכת הנהנין, היתה הכל של ה', רק שהקב"ה נתן רשות להאדם לאכול ולהשתות משלו. אבל לאחר תקנת חכמים, שוב נאסר האדם לאכול משל הקב"ה, עד שיברך בנוסח הברכה ויהא נקרא של האדם

קען זיין [אז] פֶּאֶר' די תקנת חכמים [לברך בנוסח הברכה] איז עס [טאקע] געווען לֹא הָאָרֶץ וּמְלֹאָתָהּ, [שהרי לא היו מברכים בנוסח הברכה, אָבער] פונדעסטוועגן [אף שהיתה של ה' ולא של בני אדם], אַז מ'האָט 'אינזיין' געהאַט [בלב לתת שבח והכרת הטוב] פֶּאֶר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, האָט דער בורא כל עולמים [געלאָזט עסן דערפון], האָט מען מתיר געווען 'נהנה' צו זיין דערפון, אפילו [ס'איז] מְשֻׁלוֹ¹⁴.

ס'איז נאָכנישט געווען אסור בהנאה [מן העולם הזה בלא הזכרת נוסח הברכה, אף שלא היתה של בני אדם].

אָבער דערנאָכדעם וואָס ס'איז געווען די תקנת חכמים [שקבעו מטבע ונוסח הברכה], איז נאָר [בתנאי של] וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם [על ידי שעושין ברכות, הוא דמותר ליהנות מעולם הזה].

מג

ונמצא שבשעת תקנת חכמים ניתוסף רק זה דאסור לאדם ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה. אבל עצם הענין כי הפסוק וְהָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם נאמר רק לאחר אמירת הברכה בנוסחתה, דאו הפירות נעשים של האדם, וכלא זה נקרא לה' הָאָרֶץ וּמְלֹאָתָהּ, זה היה שייך גם קודם תקנת חכמים ואף מן התורה

[ולפי זה] קען טאקע זיין 'דאָס' איז נאָר מדרכנן, [דעס] אַז מ'זאָל נישט טאָרן "נהנה זיין" [מן העולם הזה בלא ברכה].

¹² בגמרא ברכות (לה.): אמר רב יהודה אמר שמואל, כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה, כאילו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הָאָרֶץ וּמְלֹאָתָהּ. רבי לוי רמי, כתיב לה' הָאָרֶץ וּמְלֹאָתָהּ, וכתיב הַשָּׁמַיִם שְׁמַיִם לֹא הָאָרֶץ נְתַן לְבְנֵי אָדָם. לא קשיא, כאן קודם ברכה, כאן לאחר ברכה.

[ועיין בדברי יואל פרשת תרומה (עמוד קפא) בבאור דברי הגמרא אלו לפי פשוטם].

¹³ פירוש משל הקב"ה, שעדיין נקרא שלו ולא שלנו.

אָבער [דעס אַז] "נָתַן לְבָנִי אָדָם" [הוא רק לאחר אמירת נוסח ברכה], איז באמת טאַקע מן התורה. אָן די "ברכה" [הרי מן התורה אינו של האדם רק של ה', אלא שמן התורה לא אסר ה' ליהנות מן העולם הזה בלא אמירת ברכה, עד שבאו חכמים ותקנו כן].

[ונמצא דלענין שיהא נקרא "של האדם"] דאָרט פעלט נישט אויס [לדחוק ולומר כהתוספות יום טוב דענין לברכה] ס'זאל זיין אסמכתא, [דעס וואָס] וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנִי אָדָם [איז] נאָר לאחר ברכה, דעס איז שוין [גם מן התורה כן], אַז ס'הייסט נישט "נָתַן לְבָנִי אָדָם" [בלא אמירת הברכה].

מד

ישוב קושיא זו (אופן ב)

מי שאין לו חלק ונחלה בארץ ישראל, כגון הגרים, אינו יכול לומר וידוי מעשר, כי אינו יכול לומר "וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ". וא"כ לפי האמור דבכדי שיתקיים וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנִי אָדָם, צריך שיקדים לה אמירת הברכה בנוסחתה, נמצא דאף דבשאר דברים הברכה הוא רק מדרבנן, מכל מקום בהפרשת תרומות מעשרות הוי נוסח הברכה מדאורייתא, כדי שתהיה הארץ שלו ויכול לומר וידוי מעשר

און דאָ ביי [ווידוי] מעשר [יש תנאי שגם הארץ עצמה תהיה שלו].
[שהרי] הַגֵּרִים קענען דאָך נישט זאָגן די וידוי מעשר, ווייל מ'קען נישט זאָגן הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ^כ, [שהרי] זיי האָבן נישט געהאַט קיין חלק בארץ^{כט}.
[ונמצא דבוידי מעשר] מוז מען דאָך האָבן טאַקע א "חלק בארץ", מוז זיין וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנִי אָדָם^ל.

[וממילא לענין הפרשת תרומה ומעשר] קאָן זיין איז טאַקע די "ברכה" מן התורה!
[ווייל כדי] אַז מ'זאל קענען זאָגן אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה', מוז מען 'מן התורה' מאַכן די "ברכה" [כתיקונה ונוסחתה בשם ומלכות], אפילו איידער 'פאַר' די תקנת חכמים.

מה

ס'איז [נאָר] נישט געווען קיין תקנת חכמים [לפני תקופת אנשי כנסת הגדולה, אַז] מ'זאל עפעס מוזן 'זאָגן' [קודם אכילה ושתייה, און] אַז מ'זאל נישט טאָרן נהנה זיין [בלא אמירת ברכה], מ'האָט געמעגט 'נהנה' זיין, מ'האָט מתיר געווען [לאכול ולשתות], דער בורא כל עולמים האָט מתיר געווען נהנה צו זיין "מִשְׁלוֹ" [היינו משל הקב"ה].
אָבער אף על פי כן קיין "נָתַן לְבָנִי אָדָם" [לא היה נקרא, ולכן] ביי מעשר ווען מ'זאָגט אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה', האָט מען געמוזט מאַכן א "ברכה" [כדינו] ווי ס'קער צו זיין.

^כ דבסוף נוסח וידוי מעשר, מבואר בקרא שאומרים: הַשְׂקִיפָה מִמַּעוֹן קְדֹשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ וגו'.

^{כט} וכמבואר במשנה (מעשר שני ה', יד): יִשְׂרָאֵל וּמִזְבֵּיחַ מִתְּוָדִים, אָבֵל לֹא גֵרִים וְלֹא עֲבָדִים מִשְׁחָרִירִים, שְׂאִין לָהֶם חֶלֶק בָּאָרֶץ.

ופירש הברטנורא: לפי שלשון פרשת הוידוי הוא "אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ", ראוי שלא יתודה גר ולא עבד משוחרר, כמו שזכר.

^ל לשון זה הוא מפסוק הנאמר בפרשת "ביכורים", ולכן באמת גם בביכורים הדין דצריך להיות הארץ שלו. (כדברי רבינו להלן סוף אות זו).

ישוב הקושיות בפרשת ביכורים

על כל פנים, תוכן הדברים [אין], - וועל מיר צוריקגיין צום ענין [של פרשת "ביכורים" שהתחלנו בו], - אַז ס'איז אַ קפידא געווען [בוידוי מעשר] אַז ס'זאל זיין [בהארץ] אַ "נתינה" פון השם יתברך, מ'זאל דאָס זוכה זיין, מ'זאל קונה זיין אַ קנין גמור, אַז ס'זאל זיין וְהָאָרֶץ נָתַן לְבָנֵי אָדָם. דער זעלבער ענין [היה גם בביכורים] לא.

הקדמה לישוב הקושיות בפרשת ביכורים

ממה שאמרת בפרשת דברים בביאור הפסוק רָאָה נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ
(עד אחר אות נה)

איך האָב דאָס פאַריגע מאָל געזאָגט [אין] פרשת דברים [תשכ"ד], ס'שטייט [דאָרט] אין פסוק (דברים א, ח), דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט: רָאָה נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ באו ורשו אֶת הָאָרֶץ וגו'.

קושיא א - בפרשת דברים

במפלת סיחון שבסוף פרשת דברים, דרשו הלשון "רָאָה" נתתי לפניך, שכפה שר אמורים לפני משה והדריכו על צואריו. שכבר ראה גם אז את מפלת השר, אף קודם נתינת הארץ

האָב איך לעולם געפרעגט [על לשון "רָאָה" שבפסוק זה, ממה שנאמר שם בסוף הפרשה] לִב רָאָה נָתַתִּי וגו' לְפָנֶיךָ אֶת סיחון, זאָגט רש"י - ס'איז אַ מאמר חכמינו ז"ל ג' - כִּפָּה שֶׁר של אמוריים [שלמעלה תחת רגליו של משה] והדריכו על צוארו, ער האָט אים [מפיל געווען], איבערדעם האָט ער געזאָגט "רָאָה" נָתַתִּי לְפָנֶיךָ לִי.

[והטעם שפירשו כן] וואָרן וויאזוי האָט ער עס "געזען" שוין פון פאַראויס [שנתן הקב"ה את סיחון לפניו, רק] ער האָט [פאַר] אים כופה געווען דעם שֶׁר אמוריים און אים איבערגעגעבן [ועי"ז כבר רָאָה כן גם עתה].

ולפי זה יש להבין מה ידרשו בפסוק שבתחלת פרשת דברים, "רָאָה" נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ", דשם א"א לדרשו על השר כי "ארץ ישראל" אין לה שר

[א] נו [לפי זה הקשית] וואָס טוט מען מיט דעם [פסוק] "רָאָה" נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ, אויפן "אַרֶץ" [ארץ ישראל] איז דאָךְ דער שֶׁר [של] דער בורא כל עולמים אליין, ס'איז נישטאָ קיין אַנדערע שְׂרִים לִי.

לא כמבואר בגמרא בבא בתרא (פא.). ועיין בס"ג כי תבוא תשי"ח (לשון קדשו אות יג).

לב בסוף פרשת דברים (ב, כד לא): רָאָה נָתַתִּי בְיָדְךָ אֶת סיחון מֶלֶךְ חֲשִׁבוֹן הָאֱמֹרִי וגו'. ויאמר ה' אלי רָאָה החלתי תַּת לְפָנֶיךָ אֶת סיחון וְאֶת אֶרְצוֹ וגו'.

לג בדברים רבה (א, כב): רָאָה הַחֲלָתִי, זה שאמר הכתוב (תהלים קמט, ח) לְאֶסֶר מַלְכֵיהֶם בְּזָקִים, ומהו מַלְכֵיהֶם אמר רבי תנחומא אלו הם מלכי עובדי כוכבים, ונִכְבְּדֵיהֶם כְּכָבְלִי בְרוֹזל אלו שריהם של מעלה, שאין הקב"ה פורע מאומה עד שפורע מִשְׁרוֹ תחלה וכו', ואף סיחון ועוג כשבקשו להזדווג עם ישראל אמר הקב"ה למשה, רָאָה שהפלתי שר שלהן, שנאמר רָאָה הַחֲלָתִי תַּת לְפָנֶיךָ.

לד והיינו שאמר לו "ראה" אין בהם עוד כח. וכלשון רש"י בפרשת מסעי (לד, ב).

לה בזהר הקדוש (וירא קח): קִנְדָּשָׁא בְרִיךְ הוּא פְּלִיג כָּל עֲמִין וְאֶרְעָאן לְמַמְנָן שְׁלִיחָן, וְאֶרְעָא דִּישְׂרָאֵל לֹא שְׁלִיט בָּהּ מְלָאכָא וְלֹא מְמַנָּא אֶחָרָא אֵלָּא אֵיהּ בְּלַחְדוּדִי. [=קב"ה חלק את כל העמים והארצות לממונים שליחים, ובארץ ישראל לא שולט בה מלאך, ולא ממונה אחר, אלא הקב"ה בעצמו].

דָּאָרט [אצל ראה נתתי לפניך את "סיחון"] קען מען זאָגן אַזוי, ווייל די "אומות" האָבן שְׂרִים, אָבער [כאן] מ'האָט געהייסן קוקן אויפ'ן "אַרץ", "רָאָה" נָתַתִּי [לפְּנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ], וויאָזוי וועט ער דאָס "זען" פון פאַראַוויס, "רָאָה" נָתַתִּי, איך האָב עס 'שוין געגעבן', רָאָה נָתַתִּי, וויאָזוי "זעט" מען דאָס, "רָאָה".

אַזוי ווי דאָרט מוז איך זאָגן דעם רָאָה, טרעף איך דערויף אַ פֿשט פאַרוואָס ס'שטייט "רָאָה", ביי סיחון, ס'שטייט ראה נתתי לפניך, [הלא כמו כן בכאן יש לדרוש באיזה אופן את הלשון "ראה"].

נ

קושיא ב - בפרשת דברים

קושיא האור החיים חק': למה כפל הכתוב לומר ב' פעמים "את הארץ"

ב [דער אור החיים הקדוש פרעגט, פאַרוואָס שטייט עס צוויי מאל [אַת הָאָרֶץ], רָאָה נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ, און באו ורשו - נאָכאַמאַל - אֶת הָאָרֶץ, [והיה לו לומר] באו ורשו 'אוֹתָהּ', מ'שמועסט דאָך פון "הָאָרֶץ", [וסגי שיאמר] נָתַתִּי לְפָנֶיכֶם אֶת הָאָרֶץ באו ורשו 'אוֹתָהּ'.

נא

הקדמה לשוב הקושיות בפרשת דברים

צמח ה' לצבי: כשחוטאים בארץ ישראל מתחלפת אדמת הקדוש עם רצועת ארץ העמים

נאָר דעם ענין האָב איך אַסאך מאל נאָכגעזאָגט^ל, דעס וואָס דער צמח [ה' לצבי]^ל ברענגט [בשם רבינו בחיי ורש"י על התורה, וגם] גאָר פון רש"י^ל, חלילה אַז מ'זינדיגט, - איך ברענג דאָך עס [אין ויואל משה]^ט, - אַז טאַמער חלילה אַז מ'זינדיגט [בארץ ישראל] ווערט נתחלף קדושת הארץ, ס'קומט אַן אַנדערער כח פון ארץ הטמאה קומט אין דערין, און קדושת הארץ גייט אַוועק ערגעץ אַנדערש, ס'ווערט 'נאבד' גאָר דער 'פלאַץ' [ועל זה רומז הכתוב 'אֶבֶד תִּאֲבְדוּן' אֶת כָּל 'הַמְּקוֹמוֹת' אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם הַגּוֹיִם וגו'].^ל

נב

ערבי נחל: בימי משה היתה כל קדושת ארץ ישראל והמקדש במקום מחנה ישראל במדבר. ומוזה נגרם טעות המרגלים שלא הרגישו קדושת הארץ במקום ארץ ישראל

אַזוי ווי מ'געפינט דאָך [גם כן שאדמת חוץ לארץ יש עליה קדושת ארץ ישראל], אַזוי ווי דער ערבי נחל ברענגט, דער ערבי נחל זאָגט דאָרטן אין פרשת שלח [אַז] דאָס איז געווען דער טעות פון די מרגלים^ב.

^ל עיין בדברי יואל בכמה מקומות, ובדרשה ג' פנחס תשי"ט בירושלים (לשון קדשו אות רח, ובדברי יואל תנינא עמוד ע).

^ל בצמח ה' לצבי (מהרה"ק רבי צבי הירש המגיד מנוברנא זי"ע, מתלמידי המגיד מלאטשוב זי"ע. בפרשת ראה עה"פ אבד תאבדון) בתוך הדברים זי"ל: ובזה תבין איך מקום השכינה, שהיה כהן גדול נכנס פעם אחת בשנה וכו', איך עתה הוא בית תורה של ישמעאלים, בית עבודה זרה שלהם, אלא שנתקפלה ירושלים וגברה עליו קליפה של שאר ארצות. ואפשר לומר שבקיפול ארצות באה שם רצועה מאַרץ, עד שבנו שם בית העבודה זרה, והם חושבים שבנו בירושלים, והם מזכירים וכו', המקומות אלו שבאו לכאן, הוא על ידי שעבדו הגוים את אלהיהם בכאן, וקדושת ארץ ישראל לא רצתה לסבול הטומאה, ובאו המקומות מארצם הטמא לכאן. [ועיי' עוד באורך].

^ל בצמח ה' לצבי (כהג"ה שם) בתוך הדברים זי"ל: וראיה לזה מפסוק ירמיהו ד', רִאֲתִי הַקְּרִים וְהִנֵּה רַעְשִׁים וְכָל הַגִּבְעוֹת הַתְּקַלְקְלוּ, ופירש רש"י התקלקלו, נתקו ונזרקו ממקומם, כמו (יחזקאל כא, כו) קָלַקְל בְּחַצִּים, עכ"ל [רש"י].

^ט ביואל משה (מאמר ב, סימן קכט) העתיק מאריכות לשון הצמח ה' לצבי, ועיי"ש עוד מה שביאר רבינו בדבריו. ^ב בערבי נחל (פרשת שלח, דרוש א): האמת הברור הוא על פי דברי הזהר וכתבי האר"י ז"ל, שהקשו הלא נודע שאיסור קדשים 'בחוץ' שחיביבן עליו כרת עבור כי אין מקום להקריב קרבן אם לא בבית המקדש שעומד בארץ

וואָרן דעמאָלטס [נכשבאו לרגל בארץ ישראל, היתה קדושת הארץ במדבר ולא בארץ ישראל].
[דהנה] לכאורה, - ברענגט ער, ס'שטייט דאָך אין זוהר הקדוש^א און אין אר"י
הקדוש^ב, - [דלכאורה] וויאזוי האָט מען מקריב געווען קרבנות אין די 'מדבר', בחוץ,
[ולא היה לזה דין קדשים 'בחוץ'].

ענטפערט דער זוהר הקדוש, דעמאָלטס ווען משה רבינו מיטן כלל ישראל זענען
געווען אין די מדבר, איז קדושת הארץ אויך געווען אין די מדבר. ארץ ישראל און
דער בית המקדש, דער מקום המקדש. דער קדושת הארץ, איז געווען דאָרטן וואו
אידן זענען געווען, וואו דער כלל ישראל איז געווען [במדבר].

זאָגט ער [העריב נחל], די מרגלים זענען געקומען קיין [מקום] ארץ ישראל, האָבן
זיי נישט געזען גאָרנישט [שם מקדושת הארץ], ווייל דער גאַנצער קדושת ארץ ישראל
איז געווען דאָרטן [במקום שחנו ישראל במדבר], איבערדעם האָבן זיי נישט געזען
גאָרנישט [מן קדושת ותענוג הארץ כמו שהובטח לישראל].

דאָס איז געווען זייער טעות, [כי באותה שעה] מ'האָט אַוועקגעטראָגן די קדושה,
זיי האָבן געזען [שלא הרגישו שם שום קדושה], אַזוי זאָגט ער דער ערבי נחל דאָרט,
לעולם האָבן זיי געהאַט [נאָר] אַ טעות [ולא זדון, און] פון דאָרט האָט זיך עס גענומען.

ישראל, ושם עשר קדושות המבוארים בבליים (פרק א. משנה ו'), אבל חוץ לארץ אינו סובל קדושת הקרבת הקרבן,
ואם כן איך בכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר בחוץ לארץ הקריבו קרבנות אצל המשכן. ותירצו, שכמו
שמצינו ביעקב (חולין זא): קיפל הקב"ה את כל ארץ ישראל והניחו תחתיו, כך היה הענין בזה, שמעת צאתם
מארץ מצרים, איז בכל מקום שהיה חנייתם, היה שם כל עשר קדושות של ארץ ישראל, והיו שורים במחנה
לויה, ומקום המשכן היה ממש מקום המקדש. וכל הקדושה שמקומה לשרות במקום בית המקדש, היה שם
במקום שהוקם המשכן, ולכן הקריבו שם קרבנות. ולא זו בלבד שבמקום חנייתם היה שם כל קדושת ארץ
ישראל, אלא גם בעת נסעם נסע ארץ ישראל עמהם, וכל הקדושה של ארץ ישראל, יעוין שם.

והנה מה שהבטיח הקב"ה לישראל להביאם לארץ ישראל ארץ טובה, לא היה עיקר הכוונה שהיא ארץ
פירות ותבואות, אלא עיקר הכוונה על תענוג הרוחני הנרגש מהקדושה השוכן שם, ארץ אשר ה' אליך דורש
אותה כו', רק שזה נמשך ממילא שמחמת רוב התענוג והקדושה המשתלשל שם לכן גם פירותיה טובים
ומשונים ויש בה ג'כ תענוג גשמי, אבל עיקר הכוונה רק על תענוג הרוחני מהקדושה השורה שם. והנה בעת
שהיו ישראל במדבר שאז נסתלק הקדושה וההשגחה מארץ ישראל, כי הכל בא למקומה של ישראל, ונשארו
הכנענים שם בלי השגחה, והסתלקות של הקדושה והתענוג, לכן היתה אז המדינה אוכלת יושביה, מחמת
סילוק ההשגחה מאתם, ואף על פי כן הפירות היו טובים יותר מבכל המדינות אף שנסתלק כל כחה ושפעה
וכו', שבכל מקום שיש השראת הקדושה אף על פי שנסתלק אח"כ מ'מ' הרשימו מהקדושה נשאר קיים תמיד
וכו', ומחמת הרשימו זה היו ג'כ הפירות משונים ויפים יותר מבכל הישוב.

ועתה יובן כל הענין, כי ישראל כשלא היתה אמונתם חזקה להאמין למשה רבינו ע"ה בגודל קדושת ארץ
ישראל וכו', לזאת קרבו כולם לפני משה רבינו ע"ה ויאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו וכו'. וכאשר שאל
משה רבינו ע"ה דבר זה להקב"ה השיב לו שאין מקום כלל לשליחת מרגלים לשם, כי כבר ארץ ישראל
וקדושתו ותענוגו הכל הוא כאן וכו', ולא שם במקומו כי איננו שם וכו'. אכן אף על פי כן אמרו ישראל לשלוח
מרגלים להגיד להם הדרך וכו', והוצרך משה רבינו ע"ה לעשות כדבריהם וכו'.

ואכתי קשה על שליחות הזה להוצרך לשלוח צדיקים, הא ברה זה יוכל להתקיים בפחותי העם. ויובן,
כי כשהבין משה רבינו מדברי הקב"ה שנסתלקה הקדושה וההשגחה משם ובאה לכאן, מזה הבין וכו' אם כן
אם ישלח פחותי ערך שלא ישיגו וירגישו שכל הקדושה נסתלקה משם, אם כן יוציא דבה על ארץ ישראל
שאוכלת יושביה, לכן ההכרח לשלוח צדיקים שהמה ביטוי יראו וישיגו וירגישו הסתלקות הקדושה וההשגחה
איך שהכל בא למקומם של ישראל וכו', ואח"כ כאשר נתפתו מרגלים אלו ליצר הרע להוציא דבה על הארץ
איך שאוכלת יושביה, הבינו שילעגו בדבריהם כי יאמרו שכעת אין שם ארץ ישראל כלל, לכן עשו כך ברשע
שהביאו פירות הארץ להראות איך הפירות משונים, ושמה יכחישו האמור שנסתלק כל הקדושה משם וכו'.

[עיי"ש עוד באורך].

^א עיין בפרדס רמונים להרמ"ק (שער כה, פרק ב) שמפרש כן בדברי הזוהר הק' פרשת תרומה (דף קמ-קמא).

^ב עיין חסד לאברהם (מעין א, נדה כד). ובספר טוב הארץ (להרמ"ק רבי נתן שפירא, בעל מצות שמורים).

אזוי זאגט דער ערבי נחל, ער איז דאָרטן מאריך, ער גיט צו פאַרשטיין.

נג

ישוב קושיא א - בפרשת דברים

על כל פנים איז דאָך געווען דעמאָלטס [בימי משה], "ארץ ישראל" איז געווען [שם במקומם] אין חוץ לארץ.

נד

הפסוק אומר "ראַה" נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ, לפי שכבר שראו והבינו גם או את קדושת הארץ שהיתה אצלם במדבר

דאָס קאָן זיין איז דער פֿשט.

ער האָט געזאָגט "ראַה" נָתַתִּי לְפָנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ, "זעה" איך האָב דיר געגעבן שוין דאָ, דאָרט אויפן פלאץ. זיי זענען דאָך מְבִינִים געווען, אַז מ'האָט זיי געגעבן קדושת הארץ. זיי האָבן געזען.

נה

ישוב קושיא ב - בפרשת דברים

וכרי שלא יחשבו שלעולם תהיה כן שקדושת הארץ הוא במדבר ולא במקומה, על כן המשיך ואמר באו וְרָאוּ אֶת הָאָרֶץ במקומה. כי ברור הראשון של באי הארץ היו כולם צדיקים ולא נתחלפה הארץ בימים

[און כדי] מ'זאָל נישט מורא האָבן אַז דער קדושת הארץ איז געבליבן דאָ [במדבר גם על להבא], כאָטש אידן וועלן קומען אַהין [לתוך ארץ ישראל], ווען דער בורא כל עולמים האָט זיי געהייסן גיין, טאָמער וועלן זיי דאָרט נישט טרעפן [קדושת הארץ, וכמו שאירע להמרגלים].

איבערדעם זאָגט ער נאָכאַמאָל באו וְרָאוּ אֶת הָאָרֶץ, זאָגט ער נאָכאַמאָל אֶת הָאָרֶץ^{מג}, עטץ וועטס קומען 'אַהין', וועט עטץ 'דאָרט' טרעפן [קדושת הארץ במקומה], וועט דאָס אַלעס אַהין גיין דעמאָלטס, אין דעם דור דיעה [של באי הארץ שהיו צדיקים^{מז}, וכמו שאמר להלן (דברים שם, יא) ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יִסֵּף עֲלֵיכֶם] "כָּכֶם" [וודרשן] צדיקים כמותכם^{מז}. אַז נישט קען מען זיין 'דאָרטן' און מ'איז 'נישט' אין ארץ ישראל. אזוי האָב איך געזאָגט [בפרשת דברים].

נו

עוד הקדמה ליישוב הקושיות בפרשת ביכורים

במקרא ביכורים אומר "אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'". וא"כ לפי האמור שיש התחלפות הארץ בעונות, לכאורה האך אפשר לאדם להיות מביא ביכורים וקורא, והלא יש לחוש שמא נתחלף אדמתו ואינו משל קדושת הארץ אשר ה' נתן לנו לנחלה [והיוצא מזה כי יתכן שתתחלף קדושת הארץ, ותבא לשם אדמת חוץ לארץ, באם חוטאים ח"ו בארץ ישראל].

^{מב} ולכן לא נאמר "אותה", כי אינה קאי על אותה ארץ שברישא דקרא, כי הרישא נאמר על קדושת הארץ "שבמדבר", והסיפא נאמר על בחינה חדשה כשתהיה קדושת הארץ במקומה.

^{מד} הכוונה שהפסוק באו וְרָאוּ אֶת הָאָרֶץ, הבטיח לאותו דור של באי הארץ, שהיו דור צדיקים וכשרים, שאצלם לא תתחלף קדושת הארץ כמו בשאר דורות, רק תהיה קדושת הארץ במקומה. מה שאין כן בדורות שאינם זכאים, לא שייך הבטחה על זה, כי שפיר הארץ מתחלפת.

^{מה} במדרש רבה (דברים א, יג) יִסֵּף עֲלֵיכֶם כָּכֶם. אמר רבי אחא יכולין היו ישראל לומר לו, רבינו משה אנו יש בנו אחד מכל הדברים שאתה מוכיחנו, וקבלנו תוכחותיך, אלא שתקו. לפיכך הוא אומר "כָּכֶם", צדיקים כיוצא בכם, מקבלים תוכחות ושותקים.

וכן בפירוש רשב"ם על הגמרא בבא בתרא (ק"ו ד"ה כאלה) [והובא בדברי רבינו בכמה מקומות] הביא בשם ספרי שדרשו בפסוק לֹאֵל תִּחְלַק הָאָרֶץ (פנחס כו, נג), לכשרים וקדושים, כלומר לאפוקי רשעים.

ובאור החיים הק' (פנחס שם) כתב: וראיתי ברייתא אחת וז"ל, לאלה בני כשרים וקדושים. להוציא רשעים שבהם, שלא היה להם חלק ונחלה.

[ואם כן] לכאורה וויאזוי קאָן מען ברענגען ביכורים, [והלא] מ'זאָגט [במקרא ביכורים (פסוק י) וַעֲתָה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה] אָשֶׁר "נִתְּתָה לִי" ה', [ויש לחשוש] טאַמער האָט ער [נתחלפה הארץ בשדהו, ונמצא] ער איז גאַרנישט אין ארץ ישראל, ס'איז גאָר נישט קיין פירות "הארץ" ^מ. פאַרוואָס, די פירות, ער האָט טאַקע געפלאַנצט און געטון [בשדהו שהוא בתוך ארץ ישראל, אָבער [שמא] דער "קדושת הארץ" קען זיין איז נשנתה געוואָרן, און גאָר ערגעץ אַנדערש איז עס גאָר.

- איך האָב אַסאַך ענינים מיט דעם אַמאָל געטייטשט, איך וועל נישט איבער'חזר'ן.

[וועל כל פנים לפי זה יש לשאול] ווי קאָן מען ברענגען ביכורים.

נז

אמנם הבטחה הכתובה בתורה אי אפשר שתיעשה פֿלֶסֶתֶר, ומובטח שיתקיים הדבר, וכמו שמצינו בתפלת חנה אלא מאי מוז זיין.

אַזוי ווי די גמרא זאָגט ^מ, חֲנָה האָט געזאָגט (שמואל א' א, יא) רָאָה תְּרָאָה [בְּעֵינֵי אִמְתָּךְ וגו'] וְנִתְּתָה לְאִמְתָּךְ זֶרַע אֲנִשִּׁים, אַז דו וועסט נישט זען [בְּעֵינֵי], אֶסְתַּתֵּר [בפני בעלי וישקוני מי סוטה], ואי אתה עושה תורתך פֿלֶסֶתֶר, [שהרי] די תורה הקדושה האָט געזאָגט (נשא ה, כח) וְנִקְתָּהּ וְנִזְרַעָה זֶרַע, מוז עס געשען.

נח

וכאן מכיון שהתורה צותה לומר כן, אם כן מוכח רכשארם מביא וקורא ביכורים כרת וכהלכה מובטח הוא שיוחזר "אדמת הקודש" אל מקום שדהו, אף מי שבשאר זמנים לא זכה לזה

איבערדעם [אַז די תורה הקדושה זאָגט שיאמרן] אָשֶׁר נִתְּתָה לִי הוֹי"ה ^מ, און ס'וועט זיין די גאַנצע פרשה, ממילא אַז ס'שטייט אַזוי אין די תורה [אין הקב"ה עושה תורתו פלסתר].

אלא מאי, אַז די תורה הקדושה האָט געהייסן ברענגען ביכורים, דאָס איז אַ מצות עשה [וואָס] מ'קאָן דאָך נישט אַנדערש [אלא אם כן הוא משדהו אשר בה קדושת הארץ אשר ה' נותן לנו נחלה]. ממילא אַז ס'זאָל קאָנען נתקיים ווערן, מ'זאָל נישט האָבן געזאָגט קיין שָׁקֵר, ס'טאָר דאָך נישט זיין [דבר שקר], די תורה הקדושה האָט דעך דאָך געהייסן [זאָגן] אָשֶׁר נִתְּתָה לִי ה'. ממילא איז מען געזיכערט, אַז דעמאָלטס ווען אַ איד גייט ברענגען "ביכורים", באַקומט ער קדושת הארץ [בשדהו, וכשכנס לשדהו] קומט ער דעמאָלטס אַריין אין ארץ ישראל. [וועל זה נאמר וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וגו', וכדלקמן].

^מ ויהיו דיש חשש הן על הארץ עצמה שהאדם כנס לשם שמא אינה מקדושת הארץ, והן על הפירות שמה נתגדלו בשדה שנתחלף בה קדושת הארץ. [ובזה יתיישב היטב קושיא ב' דלעיל, דיוכן עוד למה נאמר שתי פעמים אָשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נתן לך נחלה, הן בפסוק א' והן בפסוק ב'. דבפסוק א' מיייר מן הארץ דשם נאמר וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ] אָשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נתן לך נחלה, ובפסוק ב' מיייר מן הפירות, דשם נאמר וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל "פְּרִי הָאֲדָמָה" וגו' אָשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נתן לך].

^מ בגמרא ברכות (לא:): אַם רָאָה תְּרָאָה [בְּעֵינֵי אִמְתָּךְ], אמר רבי אלעזר, אמרה חנה לפני הקב"ה, רבונו של עולם אם "רָאָה" מוטב, ואם לאו "תְּרָאָה", אֵלַי וְאֶסְתַּתֵּר בפני אֵלֶיךָ בעלי, וכיון דְּמִסְתַּתְרָנָא מִשְׁקוּלִי מִי סוּטָה, ואי אתה עושה תורתך פֿלֶסֶתֶר [פ' הערוך, שרף], שנאמר וְנִקְתָּהּ וְנִזְרַעָה זֶרַע.

^מ עיין רמב"ן (לך לך יז, א) דשם הו"ה ב"ה מורה על הנהגת השי"ת בלי שום שר, וכן על מקום המקדש הזכיר אברהם אבינו שם הו"ה באומרו ה' יִרְאֶה (וירא כב, יד).

נט

אפילו ווען ער איז נישט זוכה [מחמת מעשיו], אַז ער טרעט אַרויף אויף 'פרעמדע' ערד, ס'איז חלילה נתחלף געוואָרן, אַזוי ווי זיי זאָגן [הצמח והעריב נחל]. פונדעסטוועגן אַז מ'גייט [ברענגן ביכורים], ווען ער איז הוואה תאנה שביכרה, ער גייט נעמען ביכורים, האָט דער בורא כל עולמים מבטיח געווען [שתחזור לשם קדושת הארץ], אַז ער האָט אים געהייסן זאָגן [נְתַתָּה לִי], ווייסט מען 'זיכער' אַז דעמאָלטס איז מען געקומען קיין ארץ ישראל.

דעמאָלטס ווען מ'גייט ברענגען ביכורים ווערט מען געוואָר, דעמאָלטס איז מען געזיכערט אַז מ'איז אין ארץ ישראל. אַן אַנדערס מאָל קען מען נישט וויסן, מ'איז נישט געזיכערט. וואָרן ווער ווייסט, טאָמער מ'האָט געזינדיגט מ'האָט פוגם געווען, צי איז עס נישט נתחלף געוואָרן אונטער אים די קדושת הארץ, [ונמצא] מ'איז גאָרנישט אין ארץ ישראל.

ס

ישוב קושיא ט

וזהו שהקדים הכתוב בתחלת הפרשה וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וגו', ודרשו בספרי שאם תעשה מצות ביכורים האמורה בענין, בשבילה תיכנס לארץ. כי רק ע"י קיום מצות ביכורים, האדם מוכרח שבא אל הארץ כשהוא בקדושה

איבערדעם זעט מען טאָקע, דורך מצות ביכורים קאָן זיין [שיכנס לארץ]. די תורה הקדושה איז מבטיח [וְהָיָה כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ וגו'], אפילו דו האָסט חלילה אַמאָל פריער געזינדיגט עפעס, און דו ביסט נישט אין ארץ ישראל [ממש, אף שאתה במקום ההוא, אבל אם תעשה מצוה זו של ביכורים] דעמאָלטס געשעט עס 'אויפן אַרט' [מִיָּד] בשעת מעשה^ט, קומסט דו אַריין קיין ארץ ישראל. [ווייל] די קדושה קומט צוריק בשעת מעשה [של מצות ביכורים].

סא

איבערדעם [אתי שפיר דרשת הספרי], וְהָיָה [כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ], עשה מצוה זו "שבשבילה תיכנס לארץ".

אפילו נאָכ'ן בנין בית המקדש, און נאָך אַלעמען, ווען מ'האָט שוין וַיִּשְׁתָּה [וַיִּשְׁתָּה בָּהּ], נאָך ירושה וישיבה.

אַבער אַז מ'זינדיגט, ווערט דאָך נתחלף, קאָן מען זיין אין חוץ לארץ נאָך אַלעמען.

די תורה הקדושה האָט געגעבן אַ הבטחה, ווען דו וועסט ברענגען ביכורים, [איז אפילו] אויב דו ביסט נישט געווען פריער [בתוך קדושת הארץ, אַבער בשבילה] וועט זיין תיכנס לארץ.

סב

ישוב קושיא י

וכן מה שדרשו אין וְהָיָה אלא "מיד", הכוונה דתיכף בשעת קיום מצות ביכורים זוכה לבוא אל הארץ בקדושה זאָגט ער [עוד בספרי, אין] וְהָיָה [אלא] "מיד", [והכוונה כי] טאָקע 'באותה רגע', דעמאָלטס ווען מ'גייט אַרויף קיין ירושלים, מ'גייט טון אַ מצוה [בהבאת ביכורים], אַז

מ'טוט ווי ס'קער צו זיין אזוי ווי ס'ברויך, אזוי ווי דער פסוק רעכנט אויס, [אז תיכף ומיד מתקיים הפסוק "כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך נחלה"].

סג

[קושיא יד]

קושיית האלשיך: מהו השמחה הגדולה שעשו במצות ביכורים יותר מבשאר מצות שבמקדש

איבערדעם קאָן זיין, [לייזש וואס] דער אלשיך הקדוש איז זיך מתמיה, אויף דעם וואָס די משנה איז אזוי דאָרט מאריך, [ומתאר שם] כל הרעש הזה [שעשו שמחה גדולה בשעת הבאת הביכורים].¹

[ולכאורה] מ'געפינט דאָס נישט ביי קיין שום זאך, אידן זענען עולה רגל און מ'גייט ארויף און מ'ברענגט [פארשידענע] מצות, און ס'איז נישטאָ גארנישט [רעש כזה], מ'געפינט נישט אין ערגעץ [במצוה אחרת] די גאנצע "שמחה" אויפן גאנצן "וועג" [כמו שעשו בהבאת ביכורים], החליל מכה לפניָהם אין די אלע שטעט.

[ווען] 'איינער' ברענגט ביכורים גייט מען אים אַקעגן אין אלע שטעט, די ראשי העם גייען [אַקעגן], די ראשי ישראל גייען אַקעגן אים מיט שמחה, און מ'זאָגט דאָרטן זמירות, שְׁמֹחֵתִי בְּאֵמִרִים לִי בֵּית ה' נִלְךָ. [ווי] ער רעכנט אויס, אין [מסכת] ביכורים (פרק א) רעכנט אויס די משנה [כיצד מעלין הביכורים].

און ווען מ'קומט אהין [להר הבית והעזרה] זינגט מען פאַר אים [דברו הלויים בשיר]. אפילו אגריפס המלך האָט עס געטראָגן [הסל של ביכורים] נוטל על כתפו. ער רעכנט אויס [במשנה] די גאנצע שמחה, [און] מ'האָט דערויף געזינגען שירות ותשבחות אויפן גאנצן וועג, און דאָרטן [כשהגיעו לשם]. מ'געפינט דאָס נישט אין ערגעץ, [ואם כן] מה נשתנה ביי דעם ענין.²

¹ במשנה דביכורים (פרק ג, משנה ב-ד): כיצד מעלין את הביכורים, כל העירות שבמעמד מתכנסות לעיר של מעמד, ולגין ברחוקה של עיר, ולא היו נכנסין לבתים. ולמשפּים היה הממנה אומר, קומו ונעלה ציון אל (בית) ה' אלקינו (ירמי' לא, ה).

[ופירש הברטנורא: קומו ונעלה ציון. ובדרך היו אומרים שְׁמֹחֵתִי בְּאֵמִרִים לִי בֵּית ה' נִלְךָ (תהלים קכב, א). כשהגיעו לירושלים היו אומרים עמדות היו רגלינו בשערך ירושלים (שם, ב). בהר הבית היו אומרים הללוּקָה הללוּ קל בקדשו (שם קג, א). בעזרה היו אומרים כל הנשמה תהלל קה (ס, ו). ומקורו בגמרא ירושלמי (ביכורים ג, ב).]

הקורבים מביאים התאנים והענבים, והרחוקים מביאים גרוגרות וצמוקים. והשור הולך לפניָהם, וקרניו מצפות זקב, וצטרה של זית בראשו. החליל מכה לפניָהם, עד שמיגיעים קרוב לירושלים. הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניָהם, ועטרו את בכוריהם. הפחות, הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם. לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים. וכל בעלי אמוניות שבירושלים עומדים לפניָהם ושואלין בשלומם, אחינו אנשי המקום פלוני, באתם לשלום. החליל מכה לפניָהם עד שמיגיעין להר הבית. הגיעו להר הבית, אפלו אגריפס המלך נוטל הסל על כתפו ונכנס, עד שמיגיע לעזרה. (הגיע לעזרה) ודברו הלויים בשיר, ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת איבי לי (תהלים ל, ב).

² וז"ל האלשיך (כתורת משה, ריש פרשתן): הנה בעיני כל רואי [יפלא] את כל החרדה ההיא אשר חרד הוא יתברך על מצות ביכורים הזאת, שיחרר איש מביתו ומעירו וילך רגלי באשכול ענבים אחד, ומן התאנים ומן הרמונים מעט מוצר לא כביר, וההיקש ביתר שבח מינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, וישם בטנא ועל כתף ישאנו אם דל ואם עשיר, ואפילו אגריפס המלך. ויתקבצו יחד כל בני עיר ועיר בחליל מכה, ומיני זמרה בשירי זמרה, ובכל עיר יבואו בה יצאו לקראתם זקניה ושופטיה ורבים שריה, לפי כבוד הנכנסים בהלל והודות לה'. וכה משפטם עד שערי ירושלים, בשור וקרניו מצופות זקב ועטרות זית, ובהגיעם בשערי ירושלים ירומו קול אומרים שְׁמֹחֵתִי בְּאֵמִרִים לִי כו' עמדות היו רגלינו כו', ככל הכתוב במשנה (ביכורים פרק א). ומה קול החרדה הזאת על פחות משוה חצי דינר.

סד

ישוב קושיא יד

השמחה הגדולה הוא על שבאותה שעה זוכין ליכנסם להארץ בקדושתה, וגם בשדהו חוזרת קדושת הארץ למקומה, שהוא סגולה נפלאה שלא מצינו זאת בשאר מצות

נָאָר וּוָאָס דַּעַן, לְדַרְכֵינוּ קָאָן מַעַן זָאָגן [בטעם השמחה בזה, כי בשאר מצות נמצא דהלא] מ'ווייסט אַלץ נישט צי מ'טוט די מצוה 'בארץ', צי 'בחוץ לארץ', [דשמא נתחלף אדמת הקודש שלו באדמת חוץ לארץ].

אַבער 'די' מצוה פון ביכורים איז דאָך אַן הבטחה [שיהיה שדהו ארץ הקודש דייקא, ושהוא יבוא אל הארץ בקדושתה], אַז מ'זאָגט [הַגְדִּיתִי הַיּוֹם וגו'] כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵינוּ "לָתֶת לָנוּ", די תורה הקדושה האָט געזאָגט [וְעֵנִית וְאָמַרְתָּ וגו'] וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר [נִתְּנָה לִי ה', די תורה הקדושה האָט געהייסן זאָגן נִתְּנָה לִי ה', מוז עס אזוי ווערן].

דער דיבור פון די תורה הקדושה מוז עס מאַכן, מוז עס צו דעם ברענגען. איבערדעם איז דאָס אַלעס רעכט [כל השמחה הזאת שעשו במצות ביכורים, על שזכו אז בכיורו להיות בארץ הקדושה והנעלה ולקיים בה המצוה, מה שאין הבטחה כזו בשאר מצות].

סה

מיט דעם איז פאַרענטפערט די גאַנצע פרשה (קושיות א-יג).

טו

ישוב קושיא א

לשון "והיה" רומז על הכניסה לארץ לעתיד בכל הדורות, בשעת קיום מצוה זו

דער "וְהָיָה" כִּי תָבֹא אֶל הָאָרֶץ, [שהוא לשון עתיד], וועסט וויסן, נאָר שפעטער וועסטו הערשט וויסן [כי באת אל הארץ, והיינו בשעת הבאת ביכורים].

טז

ישוב קושיא ב, וקושיא ח

לשון אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ, רומז על קדושת הארץ שנתן לנו ה' ולא על סתם הארץ. ואומרו בלשון הוה, כי צריכין לזכות לזה תמיד מחדש

[וואו תבוא אַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נִחְלָה, בלשון הָיָה, להורות כי הוא] "נִתְּנָה" בתמידיות, [ווייל] מ'דאַרף האָבן 'כסדר' סיעתא דשמיא, צי איז מען זוכה צו מתנת הארץ, אפילו ווען מ'איז 'דאַרטן' לאחר ירושה וישיבה^{יב}.

סח

ישוב קושיא ג

[ולכן נאמר הן לשון נחלה וירושה, והן לשון מתנה, כי נחלה וירושה הכוונה כפשוטו על חלוקת הארץ בימי יהושע בן נון, שמוריש כל אחד את שדהו מדור לדור, אבל לשון מתנה בא להורות על מה שזוכין למתנה זו שמקום הארץ הוא באמת אדמת הקודש בלא חילוף ותמורה כמו שנתן אותה ה' לדור הראשון של באי הארץ (שהם היו כולם צדיקים, וכדלעיל סוף אות נה), שלזה אין מובטחין בכיורו רק בשעת הבאת ביכורים].

^{יב} ועיין עוד לעיל בהערה מז, בענין ישוב קושיא ב.

סט

איז פאַרענטפערט דער גאַנצער [פסוק] וְהָיָה כִּי תָבֹא (קושיא א-ג, ח-י). און דער עשה מצוה זו שבשכרה תכנס לארץ (קושיא ט, וכדלעיל אות סא), [און] די גאַנצע פרשה (קושיא ד-ז, יא-יג וכדלהלן).

ע

ישוב קושיא ו-ז

הַגְדַּתִּי "היום" כִּי בָאתִי, שָׂרַק בְּיוֹם זֶה שְׁאֵנִי מְקִיִּים מִצֻּוֹת בִּיכּוּרִים, אֲנִי יוֹכֵל לִהְיוֹת כִּי בָאתִי אֶל "הָאָרֶץ" הָאֲמִיתִי זָאָגְט עַר הַגְדַּתִּי "היום", "היצט" קאָן אִיךְ זָאָגֵן כִּי "בָאתִי אֶל הָאָרֶץ" אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְתִּינוּ.

ווייל [בזמן אחר הלא] אִיךְ ווייס נישט, קאָן זיין אִיךְ בֵּין גָּאָר 'אינדרויסן' [מקדושת הארץ, אפילו] טאַקע 'דאָרטן' [בנחלתי שהיא בתוך מקום ארץ ישראל].
[אָבער "היינט"] ווען אִיךְ ברענג בִּיכּוּרִים קען אִיךְ "זאָגן" כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁפַּע לְאַבְתִּינוּ.

עא

ישוב קושיא יג

לפי האמור נמצא דהביאה למקום המקדש מוקדם לנתינת הארץ האמיתי, כי רק על ידי שבא למקדש ומקיים מצות ביכורים זוכה אל קדושת הארץ

איבערדעם [מקדים לומר תחילה] וְיָבִיאנוּ אֶל "הַמָּקוֹם הַזֶּה" [זה בית המקדש, ואח"כ אומר וַיָּתֵן לָנוּ אֶת "הָאָרֶץ", שהרי רק] 'ווייל' ס'איז דאָ דער בית המקדש און מ'קען ברענגען בִּיכּוּרִים, דורכדעם איז וַיָּתֵן לָנוּ אֶת "הָאָרֶץ".

ווייל אפילו [דער] קדושת הארץ "בכלל" [=בכלליות] איז געווען [שוין פון] פריער, אָבער יעדער "יחיד" [הלא] טאַקע מ'ווייסט נישט צי מ'האָט זוכה געווען צו נתינת הארץ, [דיתכן] ביי אים ווערט עס הערשט נאָכדעם שוין, ווען ער איז געקומען [אל בית המקדש] ער האָט געברענגט בִּיכּוּרִים.
ווייל די מצוה פון בִּיכּוּרִים ברענגט אַלעס.

עב

איז מבואר דאָס גאַנצע ענין פון די גאַנצע פרשה²².

עג

ישוב קושיא ד-ה

[ולכן אמר הכתוב וְלָקַחְתָּ מִרְאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה וגו' אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ, והכוונה שע"י שיביאו בִּיכּוּרִים ויקיימו מצות הבורא ב"ה, אז יזכו אל האדמה אשר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ, היינו אדמת הקודש אדמת ארץ ישראל שהיתה עדיין מכוסה עד עכשיו, ואז יוכלו להביא בִּיכּוּרִים מפרי "כל" האדמה, שהכל תתגלה לעיניהם.

ולפי זה מובן שפיר דאומרו מִרְאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אין הכוונה שהפירות המה פרי אדמה, דהלא רובם ככולם המה פְּרִי הָעֵץ, אלא כוונת הפסוק הוא באומרו וְלָקַחְתָּ מִרְאשִׁית, שעל ידי הראשית שתביא עכשיו בִּיכּוּרִים, עי"ז תקח כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה וגו' אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ". (מדברי יואל תנינא בדרוש אחר).

²² ווע' בחינה זו בביאור פרשת ביכורים, בס"ג כי תבוא תשי"ח (לשון קדשו קונטרס עב), תשכ"ב, ותשכ"ז. ובמסיבה א' תולדות תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס מא).

עד

ביאור הפסוק ארמי אבד אבי ויירד מצרימה

ישוב קושיא יא"ב

החשש של התחלפות הארץ בארץ ישראל יותר מבשאר הארצות, הוא יען כי היצר הרע מתגבר שם יותר, מחמת גודל קדושתה

[ועתה נבוא לבאר מה שאומרים במצות ביכורים] אַרְמִי אֲבָד אָבִי וגו'.

[דהנה] די קשיא איז דאָך, פאַרוואָס איז עס. פאַרוואָס איז דער פחד אַזוי גרויס דאָרטן [בארץ ישראל, שמא נתחלפה קדושת הארץ באדמה אחרת]. איז דאָך דאָס דער אמת, פאַרוואָס איז דאָס, ווייל דער התגברות היצר איז דאָך [אלץ מער] שטאַרקער [לויט] ווי העכער, ווי העכער דאָס פלאַץ און דאָס ענין [איז].

עה

וכמו שפירש הרמ"ע מפאנו בפסוק יגער ה' בך השטן על היותך הבחר בירושלים

אַזוי ווי דער רמ"ע מפאנו זאָגט^נ, [בפירושו הפסוק] יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים (זכרי' ג, ב). איך האָב עס שוין אַסאך מאל נאָכגעזאָגט^ה. [דלכאורה קשה] ער האָט געדאַרפט זאָגן [ביחוד, ויגער] ה' הבוחר בירושלים [בך], וואָס כאַפט ער עפעס איבער, אינמיטן האַקט ער איבער [בתיבת] "בך", [ויגער] ה' בך, און נאָכדעם הערשט גייט ער צוריק צום באַשעפער [באומרו] הבוחר בירושלים. זאָגט ער [הרמ"ע מפאנו] אַז דער פֿשט איז, דער בורא כל עולמים איז גוער אינעם שטן פאַרוואָס 'ער' איז בוחר בירושלים. ער פאַרלייגט זיך דאָרט [בירושלים] מער ווי אויף אַנדערע מקומות]. [וכעין מה שאמר]^נ ער פאַרלייגט זיך מער אויף ישראל יותר מן האומות.

^נ בספרו עשרה מאמרות (מאמר חקור דין, חלק ב פרק ז): וידוע מאי דתנא ליה ההוא סבא לאביי (סוכה נב.) הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, וזהו להשלמת המבחן, שהוא גורם כי גם את זה לעומת זה עשה האלקים, ההוא יקרא נהנה מיגיעו, וגדול מירא שמים (ברכות ת.) שאין יצרו תוקפו, אבל זה נהנה ונשכר ממה שהוא יגע ועמל לכוף את יצרו. וכן כתיב (ויאל ב, כ) וְאֵת הַצִּפּוּנִי אֲרַחֵק מֵעֲלֵיכֶם וגו' כי הגדיל לַעֲשׂוֹת, ודרשו (סוכה שם) בתלמידי חכמים יותר מכולם וכו'. ומזה יובן פשט אמתי נכון וברור בפסוק יגער ה' בך הבחר בירושלים, אמר כי ראוי ומחוייב שיתמה השטן מגערה ראשונה [שהוא] 'בכלל', ומגערה אחרונה [שהוא] 'בפרט' על היות השטן בוחר להתגבר כנגד הפכו בירושלים עיר הצדק קריה נאמנה.

^נ ועיין זה גם ביוראל משה (ב, סח. ד"ה ובוה) שהביא שם מה שפירש התורת חיים (בבא קמא פז.) במה שאמר (בגמרא שם) 'גדול' המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, דהטעם לפי שהיצה"ר מתגרה טפי במצווה כדי להכשילו, ולכן 'שכרו יותר גדול'.

ואח"כ כתב רבינו וז"ל: ובוה הבנתי מה שכתב הרמ"ע מפאנו וכו' [ומעתיק מלשון הרמ"ע הנזכר, ואח"כ כתב] ופירש בזה המפרש יד יהודה (שהוא פ"ע על העשרה מאמרות) וכו', שלפי דברי המפרשים מלת "הבוחר" מחובר עם [מלת] ה', כאילו כתיב יגער ה' הבוחר בירושלים בך, והוא דחוק, שמלבד שהמקרא מסורס, יקשה גם כן מה טעם לתאר הבוחר בירושלים לכאן. ועל כן נראה להרב לחברו כפשוטו, והכוונה יגער ה' בך השטן על היותו בוחר בירושלים, יעיי"ש [ביד יהודה]. וחזינן מזה שהשטן הוא הבוחר בירושלים.

ולפי הנ"ל מוכן, שכמו שבוחר יותר להתגרות במצווה ועושה, יען שרוצה להכשילו, כמו כן בוחר יותר בארץ ישראל ובירושלים שהציווי שם חזק יותר, והמכשול יותר גדול. ובודאי מי שמתגבר שם על יצרו ונוהר מכל חטא ומצטער טובא להתגבר על יצרו, לפום צערא אגרא, ושכרו יותר גדול, אמנם בעוה"ר סתם בני אדם אף המוחזקים בכשרות עלולים לחטוא וכו'. - [יעי"ע ביוראל משה (שם, חס)].

^נ כמבואר בגמרא סוכה (נב.) דיצר הרע מניח אומות העולם ומתגרה בשונאיהם של ישראל, ואמר אביי ובתלמידי חכמים יותר מכולם וכו'. אתא ההוא סבא תנא ליה, כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו.

עו

ולזה מביאין ראייה על התגברות היצר ביותר במקום שהוא יותר קדוש, מענין ארמי אובד אבי, שפירשוהו המפרשים על מלחמת היצר הרע שרצה לאבד את כחות הקדושה, ורצה לאבד גם את אדם הראשון ואת יעקב אבינו [ולזה אומרים אַרְמִי אֶבֶד אָבִי, שהוא] אַ רְאִיָּה אֶז דִּי כּוּחַת הַיִּצֵר אִיז אֶזוֹי גְּרוּיס [בארץ ישראל וירושלים יותר מבשאר מקומות, און] אִיבֶעֱרַדֶּעם אִיז דֶּער פּחד אֶזוֹי גְּרוּיס טאַמֶּער אפילו [ווען מ'איז] דאָרטן [אז] ס'ווערט 'נתחלף', קען זיין מ'איז 'דאָרטן' אָבער מ'איז 'נישט' אין קדושת הארץ, [וזהו] דורכן התגברות היצר, ווייל ס'איז שווערער און ס'איז אַרגער [שם מבשאר מקומות], אִיבֶעֱרַדֶּעם אִיז מען דאָךְ עלול אויף די אַלע זאַכן, דורכן גרויסן התגברות היצר.

עז

[ולזה אומרים] אַ סִימָן אִיז [על זה שיש התגברות היצר יותר, אַלץ ווי העכער אַ בחינה אִיז], אַרְמִי אֶבֶד אָבִי. [והיינו דהיצר הרע רצה לאבד אף את יעקב אבינו, ואת אדם הראשון, כדלקמן]. [דהנה] אויף "אַרְמִי" אֶבֶד אָבִי טייטשן זיי דאָךְ, דער אור החיים הקדוש און דער אלשיך הקדוש, אַרְמִי גייט אַרױף אויפן יצר הרע. און לעולם דער אור החיים הקדוש זאָגט גאָר¹¹ [דהלשון] אֶבֶד "אָבִי" מיינט מען נאָך אדם הראשון'ן.

ער [היצר הרע] אִיז אַ גרויסער רמאי [ולכן נקרא "אַרְמִי", כמו לכן הארמי שנקרא כן על שהיה רמאי, ועל זה נאמר] "אַרְמִי" אֶבֶד אָבִי. טייטשט ער אויס די גאַנצע פרשה [על היצר הרע]. אין פשטות אִיז ער דאָךְ די בחינה, און דער נאָמען פון לָבָן'ן [שביקש לעקור את הכל. דגם היצר הרע מבקש זאת, ועושה זאת ברמאות של עשרת מונים].

עח

וכן הוא הענין בגלות "מצרים" שהיתה שם התאבקות כחות היצר עם ישראל וכח הקדושה און אין "מצרים" אִיז דאָךְ אויכעט געווען די כוחות הטומאה די כוחות היצר, דער גאַנצער התאבקות. [ומיושב קושיא יב בשייכות מעשה לבן למעשה מצרים].

עט

נאָר לכאורה וואו קומט דאָס אָהער [קושיא יא]. נאָר דעס אִיז - קען זיין - דער פֿשֿט, דאָס אִיז מקושר מיט דעם, [לתת טעם] פאַרוואָס ס'איז אֶזוֹי גְּרוּיס [דער חשש התחלפות הארץ, שרואין] ביי ביכורים, אַז די שמחה אִיז אֶזוֹי גְּרוּיס אויף מצות ביכורים, [און] אַז אָן די מצות ביכורים ווייסט מען נישט וואו מ'האַלט. [דלכאורה] פאַרוואָס, פאַרוואָס לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה. [נאָר] פאַרוואָס אִיז דאָס, ווייל ווי גרעסער דאָס ענין [איז], אִיז מער הִתְגַּבְּרוּת הַיִּצֵר. און והראיה ["אַרְמִי" אֶבֶד אָבִי], ער [היצר הרע] האָט זיך פאַרלייגט [אפילו] אויף יעקב אבינו [כפירוש תיבת "אָבִי" לפי פשוטן¹², און אויף אדם הראשון קודם החטא [כפירוש האור החיים הק' בתיבת "אָבִי"]].

¹¹ באור החיים הק' (כו, ה) בתוך הדברים: אַרְמִי זה יצר הרע, שהוא רמאי גדול, כאומרו (בראשית ג, א) וַהֲנַחֵשׁ הָיָה עָרֹם, שמרמה הבריות לאבדם. והוא אומרו אֶבֶד אָבִי, פירוש אדם הראשון, על דרך אומרו (ישעי' מג, כז) אֶבְיֹף הָרָאשׁוֹן חָטָא, וְאֶבְדּוּ וגרם מיתה לו ולדורות הבאים אחריו, והשריש בכל הנפשות חלק הרע וכו'.

¹² והכוונה על מה שהתאבק השטן ביותר עם יעקב "אבינו" אלא שלא יכול לו, כמבואר בפרשת וישלח (לב, כה).

און דערנאָכדעם [וַיֵּרֶד מִצְרַיִם] איז מען געקומען אויף "מצרים", איז [וויידער] געווען גרויס דאָס התגברות [אויף אידן דייקא], ... במצרים, מ'האָט זיך אויף קיינעם נישט פאַרלייגט ווי אויף אידן, אַזוי ווי די כוחות היצר פאַרלייגן זיך אייביג [על ישראל יותר מבאומות]^ט.

פ

ונמצא שקריאת ענין אַרְמִי אַבְד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וגו', הוא נתינת טעם על השמחה והרעש שיש במצות ביכורים, על שבאותו זמן וכו' שתחזור קדושת הארץ למקומה, מה שאין כן בשאר זמנים מחמת התגברות היצר יותר בארץ הקודש

איבערדעם [מה שאומר אַרְמִי אַבְד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וגו'] איז דאָס דער טעם [על הרעש והשמחה שבמצות ביכורים, שבא לומר] איבערדעם איז די קושי אַזוי גרויס וואָס מ'פאַרלייגט זיך [בארץ ישראל יותר. דאָס איז דער טעם השמחה] אויף מצות ביכורים, ווייל מ'ווייסט זיכער אַז דעמאָלט איז מען ניצול פון דעם, אַז מ'איז אין "קדושת הארץ". איבערדעם קער אַהער די פרשה [של ארמי ומצרים], דאָס איז די גאַנצע.

פא

דברי התעוררות לימי הסליחות

גם בימים אלו שהם הימים הקדושים שבכל השנה, ותלוי בהם כפרת כל ישראל, יש התגברות היצר יותר נגד העבודה שבימים אלו

און דער אמת, [הלא ארץ ישראל]^ז דאָס איז דאָך דאָס העכסטער ענין [של קדושה במקום] וואָס ס'איז תלוי - ארץ ישראל - אין די קדושה. [ולכן מתגבר שם היצר יותר]. אַזוי ווי דער תוספות יום טוב זאָגט (אבות ה, ה) [לבאר המשנה דחושב בין העשרה נסים שבמקדש] ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים, [אז] מ'האָט געדאַרפט האָבן 'נסים' [להנצל מזה], ווייל [וויבאַלד] ס'איז תלוי כפרת כל ישראל [בעבודת כהן גדול ביום הכיפורים לפני ולפנים, לכן] האָט זיך מער פאַרלייגט דער בעל דבר [עד שהוצרך לנס לינצל ממנו].

[ולדרכינו] דאָס איז די בחינה פון אַרְמִי אַבְד אָבִי.

פב

[און] דאָס איז די בחינה דאָס זעלבע ווען מ'קום מיר היצט אַריין אין די הייליגע טעג. [שהבעל דבר מתגבר במיוחד נגד העבודה שבימים אלו (וכדלהלן אות פד)]. [ווייל] אין דעם איז תלוי [כפרת כל ישראל], דער גאַנצער כלל ישראל איז תלוי אין די הייליגע טעג, מראש השנה נידון מה יהא בסופה^{סא}.

^ט ועיין באורך בס"ג אחרי תשכ"ב (לשון קדשו אות י"ח), בביאור דברי התורת כהנים ורש"י בפסוק כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִשְׁכַּתָּם בָּהּ לֹא תַעֲשֶׂוּ וגו' (אחרי יח, א), דמצרים נעשו מקולקלים יותר מכל האומות, מהאי טעמא גופא עבור שישבו שם ישראל, כי היצ"ר מתגבר על האומה שישאל הם בתוכם, כדי להחטיא עי"ז את ישראל ח"ו.

^ז ובכללה ירושלים ומקום המקדש. וכמבואר בסדר העשר קדושות במשנה דכלים (א, ו-ט).

^{סא} בגמרא ראש השנה (ח): רב נחמן בר יצחק אמר [דמה שאמרו באחד בתשרי ראש השנה לשנים, היינו] לדין, דכתיב (עקב יא, יב) מִרְאשֵׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה, מראשית השנה נידון מה יהא בסופה. - [ולשון רבינו "מראש השנה" נידון, הוא כלשון רש"י בפרשת עקב (סם)].

[ווען] ס'ווערט נידון דאָס "כלליות" און דאָס "פרטיות".

[והיינו "בכלליות" נידון] דער כלל ישראל, [און] דער כבוד שמים וויאָזוי ס'זאָל נתורם ווערן, דאָס איז דאָך תלוי אין די הייליגע טעג.

[ואין צריך לומר] מילא יעדער מענטש "בפרטיות", שמועסט מען דאָך נישט. [ווי] די גמרא זאָגט (ר"ה טו. במשנה), בראש השנה [כל באי עולם] עוברין לפני כבני מרון²⁰.

און מ'דארף האָבן הכנה "יעדער איד" פאַר זיך, אַז מ'זאָל מתקן זיין וואָס מ'האָט פוגם געווען.

מ'דארף האָבן הכנה צו די הייליגע טעג, [שנוכח] מ'זאָל האָבן סייעתא דשמיא, מ'זאָל "קאָנען זאָגן דיבורים פאַר הקדוש ברוך הוא".

מ'זאָל קאָנען עפעס [אַז כאַטש אין] אַ 'בחינה' פון "תשובה" מ'זאָל קאָנען אַריינגיין.

מ'זאָל זוכה זיין מתקן זיין את מעשיו.

מ'זאָל מיר זוכן דעם אמת, מ'זאָל זוכן מקיים צו זיין דעם רצון הבורא ברוך הוא וברוך שמו.

פג

איבערדעם הייבט זיך דאָס אָן [עתה שמשכימים לסליחות להכין עצמם לקראת הימים הנוראים], דאָס איז די ימי הסליחות, די ימי הביקור וואָס ס'ווערט געברענגט [בפוסקים]²⁰.

מ'הייבט אָן [לומר סליחות] אין די פאַר טעג.

פד

וזה נרמז גם כן בהפסוק "אָרמי" אבד "אָבי", שרוצה לאבד את הימים האלו שהם "האב" והמקור ויסוד לכל השנה, ולישועתן של ישראל

איבערדעם דער בעל דבר פאַרלייגט זיך אויף דעם, ער פאַרלייגט זיך אויף 'די' טעג.

[וזה נרמז גם כן בפסוק אָרמי אבד אָבי, שהארמי דהיינו היצר הרע] אָבד "אָבי" [דהיינו שרוצה לאבד את הימים האלו, וואָס] דאָס איז דער "יסוד" [ואב לכל ימות השנה].

דאָס איז דער כלל, ווי זיי זאָגן איינס פון די פשטים²⁰ [דארמי אבד "אבי", היינו שרוצה לאבד] דעם וואָס ס'איז דער 'טאַטע' פון אַלדינגס, ס'איז דער 'מקור', דער מקור און דער יסוד.

²⁰ כבני מרון, פירשו בגמרא כבני אמרנא, ופירש": ככבים שמונין אותן לעשרן, ויוציאין זה אחר זה בפתח קטן, שאין יכולין לצאת כאחד. [והכוונה שכל אחד בפרטיות נידון בפני עצמו, מלבד דין הכללי].

²⁰ בעטרת זקנים (אר"ח ריש סימן תקפא): והטעם שעומדים [לסליחות] על כל פנים בכל פעם ארבעה ימים לפני ראש השנה, משום דאיתא במדרש, בכל הקרבנות [מוספין שבפרשת פנחס] נאמר והקרבנתם, ובראש השנה נאמר ועשיתם, שיעשה אדם עצמו קרבן בראש השנה, ולהכי צריך ארבעה ימים לביקור מפני המומין, ועל ידי התענית יפשפש ויבקר, דומיא דקרבן [שהיה צריך ביקור ממום ד' ימים]. - וכן הוא באליהו רבה (שם, ח) ושאר אחרונים.

²⁰ עיינ' בספר תולדות יעקב יוסף (שופטים ד"ה ובאת אל המקום), אָרמי אבד אָבי, שהיה מטמא בתחלה המחשבה על ידי הרהורים רעים, והמחשבה נקרא חכמה "אבא" וכו'.

[וכן הימים הקדושים האלו] דעס איז דער מקור אפילו פון ישועתן של ישראל, אז אַ איד איז מְקֻשָּׁט אֶת לְבָבוֹ [להשייט] בדיבור ובמעשה ובמחשבה, ווען ס'קומט די הייליגע טעג, מ'גייט זאָגן די "סליחות".
ס'איז נישט תלוי אין "דיבורים" וואָס מ'זאָגט מיטן מויל, נאָר דער עיקר איז וויאָזוי מ'איז "מִיַּחַד הַלֵּב" [להקב"ה].

אַז דער בורא כל עולמים זאָל העלפן מ'זאָל מיר די זכיה האָבן, מ'זאָל מיר נאָך זוכה זיין, זוכה זיין צו טון תשובה פאַר הקדוש ברוך הוא, מ'זאָל נאָך מתקן זיין, מ'זאָל מיר נאָך פאַררעכטן וואָס מ'האַט פוגם געווען.
מ'זאָל זוכה זיין צו אַ ישועה בפרטיות, און בכלליות נאָך מער פון אַלדינגס.

ס'איז נאָכנישט געווען בעווננינו הרבים - מ'דאַרף דאָך נישט אויסרעכענען - אַזאַ שפלות, אַזאַ שפלות אַזאַ נידריגקייט, אַזאַ נידריגקייט וואָס ס'איז שולט אין 'די' זמנים פון עיקבא דמשיחא.

פה

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן: - מ'קום מיר אַריין אין די "ימי הסליחות" - מ'זאָל מיר קאַנען מ'זאָל מערער זיין רַחֲמִים גְּדוֹלִים פון הקדוש ברוך הוא על יִשְׂרָאֵל.

מ'זאָל מיר במהרה געהאָלפן ווערן.
דער אייבירשטער זאָל העלפן מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל אינגיכן קאַנען דינען דעם באַשעפער בנחת ובשמחה.
ס'זאָל נאָך אַמאָל אַרויסקומען אַ "כבוד שמים" פון אידן.
מ'זאָל מיר זוכה זיין צו דינען דעם באַשעפער באמת.

פו

אויף דעם פאַרלייגט זיך דאָך נאָך מער די כוחות היצר, אַרְמִי אֲבָד אָבִי.
נאָר וואָס דען [זהו גופא נחשב ללימוד זכות על ישראל, שהם אינם אשמים כ"כ, רק היצר ממש דוחקם ומכריחם לחטוא].

[ווי] דער אור החיים הקדוש טייטשט^{פו} [הפסוק שבפרשתן] וַיִּרְא אֶת עֲגִינּוֹ וְאֶת עֲמָלָנוּ, וְאֶת לִחְצֵנוּ זֶה הַדַּחֲק (ברייטא דהגדה של פסח), דער יצר הרע איז דוחק, ער איז דוחק, ער ברענגט אַריין אינעם מענטש [לחטוא ח"ו].
בעווננינו הרבים זעט מען דאָך [היינט] דאָס גרויסע 'געפאַר' [=סכנה], ממש מ'ווערט נדחק [ונלחץ לחטוא ח"ו].

^{פו} באור החיים הק' (כו, ז): ואומר וַיִּנְצֵץ אֵל ה' , כאן רָמַז שצריך האדם להתפלל לה' בכל יום שיצילהו מיצר הרע, והוא אומר וַיִּנְצֵץ אֵל ה' וגו'. ואומר וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וגו', פירוש הגם שה' הוא שברא יצר הרע לבחון האדם בעבודת בוראו, אף על פי כן כשצועקים אליו שומע קולם, מטעם שראה את הרשום שהוא עֲגִינּוּ וְעֲמָלָנוּ וְלִחְצֵנוּ. העוני הוא אפיסת כח הלחום, שאין כח בנו המספיק להלחם בו לגרשו ממנו. העמל הוא שאנו צריכין לעמול במלחמתו. הלחץ, הוא הדחק שדוחק היצר את האדם לחטוא בעל כרחו, ולשלש סיבות שָׁמַע ה' את קולנו.

דער בורא כל עולמים זאל זיך שוין מרחם זיין אויפן כלליות ישראל.
 מ'זאל אַנקוקן [אַת עֲנִינוּ וְאַת עָמְלָנוּ וְאַת לַחֲצֹנָן], דער בורא כל עולמים זאל זען אַת
 "עֲנִינוּ" בפשטות^{טו}, ווי מ'איז "אַרעם" פון תורה, פון מצות, און פון מעשים טובים,
 ווי "דאָס דור" איז אַרעם.
 ס'איז געווען אַמאָל צדיקים און קדושים, מיט אַ בית המקדש, מיט אַלעמען.
 [ועכשיו נשארנו דור עני וריק מכל אלה].

אוי! דער בורא כל עולמים זאל העלפן:
 מ'זאל די זכיה האָבן מ'זאל האָבן התגברות היצר^{טז}, דער בעל דבר פאַרלייגט זיך
 דאָך נאָך שטאַרקער [בימים הקדושים, ובדורות הקרובים להגאולה].
 מ'זאל די זכיה האָבן, - מ'גיי מיר היצט אַריין, מ'גיי מיר היצט אַריין אין די
 הייליגע טעג, - מ'זאל אַרויסגיין אויף לחיים ולשלום^{טז}.
 דער אייבירשטער זאל העלפן מ'זאל פועל'ן אַמַת'דיגע ישועות אמיתיות, הן
 בכלל והן בפרט.
 ס'זאל זיין טאַקע תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ, ס'זאל זיין תַּחַל שָׁנָה וּבִרְכוּתֶיהָ.

מ'זאל מיר געהאָלפן ווערן מיט אַ ישועה שלימה.
 מ'זאל מיר זוכה זיין, מ'זאל זוכה זיין אַקעגן צו גיין פני משיח צדקינו, מתוך נחת
 ושמחה.
 ס'זאל נתרומם ווערן קרן התורה וישראל, בהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה
 בימינו אמן.

^{טו} וכפירוש האור החיים הקדוש שהוא מלשון עוני ועניות (ולא מלשון עיניו).

^{טז} פירוש: להתגבר 'על' היצר הרע.

^{טז} יש לציין שבאותה שנה שנת תשכ"ד סבל רבינו (בחדשי אדר ניסן אייר) ממחלת השושנה והיה בסכנה גדולה. ועיין בדרשת תקיעת שופר לראש השנה תשכ"ה (נדפס בדברי יואל לר"ה אות לו) שאמר רבינו: הבורא יתברך יעזורנו למען כבוד שמו שנשארנו בחיים, ובפרט ניתן שבח והודאה להבורא כל עולמים על רוב רחמיו וחסדיו, אשר עזרנו שאחרי שנה כה קשה זכינו שוב בעזרת השי"ת להתאסף כולנו ביחד ולהתפלל פה בזה הבית המדרש, ברוך הוא וברוך שמו על כל הטוב אשר גמלנו עד הנה וכו'.

